

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut ekonomických studií

Bakalářská práce

2006

Peter Kukuk

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut ekonomických studií

Bakalářská práce

Pokus o ekonomickou analýzu korupce v České republice

Vypracoval: **Peter Kukuk**

Konzultant: **PhDr. Jiří Kameníček, CSc.**

Akademický rok: **2005/2006**

Prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracoval samostatne a použil uvedené pramene a literatúru.

V Prahe dňa:

.....

Moje poďakovanie za ochotu ujať sa postu odborného konzultanta tejto práce patrí PhDr. Jiřímu Kameníčkovi, CSc., ktorého konzultácia, názory a podnety boli dôležitým prínosom.

Projekt bakalárskej práce

Termín bakalárskej skúšky: letný semester 2005/2006
Autor bakalárskej práce: Peter Kukuk
Vedúci diplomovej práce: PhDr. Jiří Kameníček CSc.

Téma: Pokus o ekonomickú analýzu v Českej republike.

Cieľ práce: Cieľom práce je popis korupcie ako ekonomického javu. Autor bakalárskej práce sa pokúsi analyzovať okolnosti vzniku korupcie. Keď budú vyjasnené tieto skutočnosti, autor sa pokúsi korupciu ekonomicky analyzovať.

V práci bude hľadaná odpoveď na nasledujúce otázky:

- Aké sú podmienky a zázemie korupcie?
- Do akej miery sa rozrástla korupcia v ČR?
- Ako sa chovajú aktéri korupčnej transakcie?
- Ako vyzerá krivka ponuky a dopytu po korupcii?
- Môžu sa objaviť „trhy korupcie“?
- Môžu sa na „trhoch korupcie“ objaviť ceny vyčisťujúce trh?
- Aké závery z modelov vyplývajú pre boj proti korupcii v Českej republike?

Osnova:

1. Historické zázemie a podmienky vývoja korupcie
2. Hrozba korupcie a porovnanie ČR s inými krajinami
3. Korupcia ako ekonomický jav a jej možná ekonomická analýza
4. Analýza jednotlivých modelov korupcie
5. Závery modelov ako opatrenia pre boj s korupciou

Literatúra:

- FRIČ, P., a kol.: *Korupce na český způsob*. G plus G., Praha: 1999
- CHMELÍK, J., a kol.: *Pozornost, úplatek a korupce*, Linde Praha, a.s., Praha: 2003
- KLAVEREN, J.: *Corruption Concepts in Historical Perspective 1972*, In: Heidemer A. J., Johnston M., Levine S.. *Political Corruption. A Handbook*, New Brunswick, New Jersey, Transition Publishers 1990
- LÍZAL, L.: *Corruption and anticorruption in the Czech Republic*, Ann Arbor
- NYE, J. S.: *Corruption and Political Development, A Cost-Benefit Analysis, 1967*. In: Heidemer A. J., Johnston M., Levine S.. *Political Corruption. A Handbook*, New Brunswick, New Jersey, Transition Publishers 1990

V Praze dňa

Podpis konzultanta

Podpis autora

ABSTRAKT:

Práca *Pokus o ekonomickú analýzu v Českej republike* pojednáva o oblasti mikroekonómie, ktorá je doteraz málo preskúmaná. Autor najprv definuje korupciu a poukazuje na príčiny vzniku korupcie. Aby práca dostala reálny rozmer, autor zahrňuje do práce empirický materiál. Po tomto vyjasnení východísk autor hľadá kritérium, na základe ktorého, by mohol zhodnotiť mieru korupcie v Českej republike. Po určitom čase skúmania však autor zistí, že táto úloha má veľmi neurčité riešenie. Zistiť je možné iba približný stav miery korupcie. Po tomto neúspechu autor pristupuje k analýze z iného hľadiska. Snaží sa zistiť, ako sa chovajú jednotlivci, ktorí sa dostanú do styku s korupčnou príležitosťou. Zistené poznatky aplikuje na Českú republiku. Autor ďalej ilustruje, že je možné zostrojiť krivku ponuky a dopytu po korupcii, že existuje trh korupcie a dokonca aj cena vyčisťujúca trh korupcie. Pomocou týchto modelov je autor na záver schopný formulovať pravidlá a opatrenia, ktoré môžu znížiť mieru korupcie v Českej republike.

ABSTRACT:

An Attempt to economic Analysis of Corruption in the Czech Republic deals with the section of microeconomy that is explored insufficiently until now. At first, the author defines the corruption and indicates the reason why the corruption has emerged. To give the essay a real dimension the author supports his work with empiric data. Afterwards the author searches for a criterium, which would enable him to evaluate the level of corruption in the Czech Republic. The author quickly finds out this task has very indefinite solution. It is possible to claim only the approximate level of corruption in the Czech republic. After this the author approaches the analysis from the other perspective. He tries to determine how the individuals act when confronted with the corruption opportunity. The knowledge observed is applicable on the Czech Republic. The author illustrates it is possible to construct the supply and demand curve for corruption, that the market of corruption and even the market-clearing price exist. Finally, using these models the author is able to formulate rules and remedies which can decrease the level of corruption in the Czech republic.

Obsah

0. Úvod	12
1. Základný popis korupcie	13
1.1. Korupcia ako spoločenské zlo.....	13
1.2. Charakteristika korupcie.....	14
1.2.1. Ujasnenie si pojmov.....	15
1.2.2. Formy a oblasti páchania korupcie.....	16
1.2.3. Definovanie korupcie z rôznych náhľadov.....	17
1.3. Príčiny vzniku korupcie a štádiá jej vývoja.....	20
1.3.1. Štrukturálne korene (základné faktory).....	20
1.3.2. Sociálne a právne korene (ostatné faktory).....	21
1.3.3. Štádiá vývoja korupcie.....	23
1.4. Príklady foriem korupčných aktivít v ČR.....	24
1.5. Hľadanie kritéria pre hodnotenie miery korupcie.....	27
1.5.1. Ekonomicko- kultúrne kritérium.....	28
1.5.2. Index CPI.....	28
1.5.2.1. Poradie krajín podľa indexu CPI.....	29
1.5.2.2. Vývoj indexu CPI v Českej republike.....	32
1.6. Prehlásenie o stave korupcie v Českej republike.....	32
1.7. Odbúranie naivity v objektívneho poznania stavu korupcie v ČR.....	33
2. Modelovanie korupcie	35
2.1. Úvod k modelom.....	35
2.2. Korupčné modely rôznych tržných štruktúr (Susan Rose-Ackerman).....	38
2.2.1. Definícia.....	38
2.2.2. Úvod.....	38
2.2.3. Mnoho predajcov a znalosť preferencií.....	39
2.2.3.1. Nediferenciácia produktov.....	39
2.2.3.2. Diferenciácia produktov.....	39

2.2.4. Mnoho predajcov a neznalosť preferencií.....	42
2.2.4.1. Základný model.....	42
2.2.4.2. Dve funkcie trestu (penalizácie) firmy.....	43
2.2.4.3 Dve funkcie trestu byrokrata a rovnovážny úplatok...44	
2.2.4.3.1. Atribúty úspešnej firmy.....	47
2.2.4.3.2. Stabilita konkurenčného trhu úplatkov.....	48
2.2.5. Bilaterálny monopol.....	48
2.2.6. Závery vyplývajúce z modelov (snaha odstrániť korupciu.....	51
2.2.7. Komentáre.....	52
2.2.8. Aplikácia na Českú republiku.....	54
2.3. Korupčné modely (Jean Chr. Andvig a Karl Ove Moene).....	54
2.3.1. Definícia.....	54
2.3.2. Úvod.....	55
2.3.3. Krivka dopytu po korupcii.....	55
2.3.4. Krivka ponuky korupcie.....	56
2.3.5. Rovnovážne stavy.....	59
2.3.5.1. Normálne rozdelenie c_i	59
2.3.5.2. Identické hodnoty c_i	63
2.3.5.3. Rovnomerné rozdelenie c_i	65
2.3.5.4. Dvojvrcholové rozdelenie c_i	66
2.3.6. Rozšírenia modelu.....	67
2.3.7. Závery vyplývajúce z modelov (snaha odstrániť korupciu).....	68
2.3.8. Komentáre.....	68
2.3.9. Aplikácia na Českú republiku.....	69
2.4. Korupčné modely s alokáciou zdrojov (A. Shleifer a R. W. Vishny).....	69
2.4.1. Definícia.....	69
2.4.2. Úvod.....	70
2.4.3. Základný model.....	70
2.4.4. Organizácia korupcie.....	74
2.4.5. Zhrnutie.....	77
2.4.6. Závery vyplývajúce z modelov (snaha odstrániť korupciu).....	77

2.4.7. Komentáre.....	78
2.4.8. Aplikácia na Českú republiku.....	79
2.5. Záver o modeloch.....	80
3. Záver.....	81
4. Príloha.....	83
4.1. Graf medznej užitočnosti prijatia úplatku zásadovým jedincom.....	83
4.2. Schellingov diagram.....	83
4.3. Korupcia ako spoločenské zlo.....	85
5. Bibliografia.....	87

Zdroj: <http://www.alternet.org/images>

Morálka není věcí vkusu. Je to velmi potřebné, avšak nevídané omezení sdělující nám, které z věcí, jež bychom rádi dělali, dělat nesmíme, máme-li udržet řád, na němž závisí přežití většiny z nás. Představa, že morálka je nástroj k tomu, abychom dostali to, co si přejeme, je zcela chybná.

Cesta do nevolnictví, F. A. von Hayek

Do, et des.

latinské příslovie

0. Úvod

Pojem **korupcia** pozná dôverne každý. Na korupciu narážame skoro neustále. Je prítomný v každom čase a na každom mieste. Tento pojem v sebe ukrýva problém, s ktorým sa ľudstvo potýka už od nepamäti. Korupcia je určitá forma oportunistu, ktorá je v súlade s ľudským pudom sebazáchovy. Jednať korupčne napadlo hádam každého jedinca z druhu homo sapiens, v ekonomickej špecifikácii homo oeconomicus.

Vybral som si problém korupcie v Českej republike ako objekt svojho skúmania, lebo si myslím, že tento tak vážny a častý problém je dosiaľ málo preskúmaný analyticky. Je to problém, ktorý významnou mierou formuje rozhodovanie jednotlivca, tak sa domnievam, že by stálo za námahu, pozrieť sa na korupciu z bližšej perspektívy.

V priebehu mojej analýzy som využíval široké spektrum prameňov. Využíval som premene z internetu (čo sa týka prieskumov a štatistík), knihy z právnej oblasti, ale hlavne knihy z ekonomicko- analytickej oblasti. Z právnej oblasti preto, lebo korupcia je spoločenským problémom, ktorý je treba právne ošetriť a s ktorým právo bojuje neustále. Z ekonomicko- analytickej oblasti, aby som mohol ukázať mechanizmus, akým korupcia funguje.

Pri svojom skúmaní som narazil na dôležitý prameň, a to trilógiu dvoch talianskych profesorov (Gianluca Fiorentini a Stefano Zamagni): *The economics of corruption and illegal markets*. Z tejto trilógie (prvej knihy trilógie) som čerpal vo veľkom množstve. Pokúsil som sa prevziať modely popisujúce konanie ekonomických aktérov. Tieto modely sú racionálnou aproximáciou reality.

V prvej časti tejto práce sa pokúsim načrtnúť korupčnú situáciu v Českej republike. Nie som však naivný, táto úloha je extrémne náročná- a ako ukážem neskôr- skoro nemožná. Po tejto „frustrácii“ z nedosiahnutia znalosti o objektívnej situácii alebo aspoň blízkej aproximácii, sa pokúsim modelovať konanie jednotlivcov, ktorí sa dostávajú do styku s korupčnými príležitosťami.

1. Základný popis korupcie

1.1. Korupcia ako spoločenské zlo

Korupcia je ako pliaga, s ktorou sa ľudstvo potýka už mnoho a mnoho rokov. Jej negatívne efekty na spoločnosť ako takú sú neodškriepiteľné. V tejto práci budem predpokladať, že je to tak. Že je to spoločenské zlo¹, ktoré je potrebné odstrániť (skúmanie mikroekonomických dopadov a vplyvov na spoločnosť nie je predmetom tejto práce).

Dalo by sa povedať, „že úplatkárství je staré jako státní útvar a s ním spojení státní úředníci“.² Sila, akou korupcia pôsobí na ľudí, by sa dala vyjadriť týmto porekadlom: „Každý je úplatný, záleži iba na výške ponúkanej čiastky a na okolnostiach, za ktorých je táto čiastka ponúkaná“. To však znamená, že v každom z nás drieme niekde skrytá tendencia korupčného správania. A tak korupcia nie je len problém jednotlivcov, ale celých spoločností. Vyskytuje sa na všetkých kontinentoch, vo všetkých spoločenských zariadeniach, vo všetkých historických obdobia vývoja ľudskej civilizácie. O tejto „pravekosti“ hovorí aj citát z diela Plutarcha, ktorý popisuje korupčnú aféru aténskeho rečníka a filozofa Démosthena:

„Démosthenes... spočiatku Atéňanom radil, aby Harpala zahnali a neodvážili sa obec uvrhnúť do vojny z príčiny, ktorá nebola ani nevyhnutná, ani spravodlivá. O niekoľko dní neskôr, keď sa spisoval inventár Harpalovho bohatstva..., Démosthenes si s pôžitkom prehliadal jeden zlatý kalich cudzej výroby, udivil sa nad jeho váhou a spýtal sa Harpala, koľko váži. Tu sa Harpal usmial a povedal: Tebe prinesie dvadsať talentov. A len čo nastala noc, poslal mu kalich s dvadsiatimi talentami. A skutočne, Démosthenes neodolal, ale naopak, ten dar ho tak oslepil, že sa pridal na Harpalovu stranu... A na druhý deň prišiel na zhromaždenie s krkom pevne oviazaným vlnenými šatkami, a keď ho ľud

¹ viz podkapitola 4.3. v Prílohe

² CHMELÍK, J., a kol.: Pozornosť, úplatek a korupcie. Linde Praha, a.s., Praha: 2003, str. 9.

*vyzýval, aby povstal a prehovoril, odmietol tak urobiť, naznačujúc posunkami, že nemá hlas“.*³

Protikorupčné opatrenia obsahoval dokonca už Chammurapiho zákonník v starobabylonskej ríši. Existencia korupcie je mnohokrát doložená už v starovekom Grécku, v starovekej Indii alebo v Rímskej ríši, ktorá sa nechvalne preslávila predávaním úradníckych hodností a dokonca aj predajom cisárskej koruny.

Akonáhle však chceme korupciu nejako analyzovať, popísať alebo odhaliť, jej všebytie a nadčasovosť nám zrazu mizne. Korupcia začne vykazovať znaky partikularizmu a individualizmu. Dospejeme k faktu, že rôzni ľudia majú rôzne názory na to, čo je korupčné správanie a čo nie. Tieto rozdiely sú podmienené hlavne rozdielnosťami v sociálnych prostrediach, v ktorých žije konkrétny pozorovateľ. A to:

- „ a) *sociálnym prostredím posuzovatele,*
- b) regionálnym a zejména státním teritoriem (teda státem),*
- c) historickým faktorem (z pohledu jakého historického období je pozuzována)“.*⁴

Aj keď sa o korupcii hovorí prakticky všade, jej konkrétna existencia je poväčšine veľmi ťažko dokazovateľná. Väčšina korupčných trasakcií prebieha v tajnosti a informácií, s ktorými sa dá pracovať, je veľmi obmedzene.

1.2. Charakteristika korupcie

Slovo „korupcia“ má latinský pôvod a vychádza zo slovného základu **rumpere**, čo znamená zlomiť, rozlomiť, pretrhnúť. Latinský výraz **corruptus** označuje, čo sa stane v dôsledku takéhoto zlomu a v preklade znamená: znečistený, skazený, zvrhlý, zvrátený. V snahe definovať a popisovať korupciu sa dostávame do sveta morálnych súdov, pravidiel a noriem a ich porušovania. Chápanie korupcie je široké ale v podstate by sme ho mohli zhrnúť do tvrdenia: „*Jakékoliv morálně neospravedlnitelné dosahování, přijímání nebo*

³ Plútarchos: Životopisy. Slovesné vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava: 1953.

⁴ CHMELÍK, J., a kol.: Pozornost, úplatek a korupce. Linde Praha, a.s., Praha: 2003, str. 10.

*nekorektným spôsobom nebízené získaní hmotných, duševných alebo jiných nehmotných výhod, či zisků“.*⁵

1.2.1. Ujasnenie si pojmov

Pred ďalším postupom, je nutné si vyjasniť vzťahy medzi pojmami **úplatkárstvo**, **korupcia** a **dar** (pozornosť). Vzťahy medzi týmito pojmami sa značne prelínajú, a to hlavne medzi pojmami korupcia a úplatkárstvo, ktoré sú často vnímané v Českej republike ako synonymá.

*„Úplatkářství je nižší formou korupčního jednání, odlišující se onou nižší mírou intenzity jednání a jejím menším rozsahem poskytovaných a nabízených výhod“.*⁶ Medzi formy úplatku patria finančné výhody, poskytovanie dôležitých informácií, výnosné kúpy predmetov, poskytnutie bytov, rôzne protislužby typu výhodných zakázok (napr. zbrojná výroba) alebo dosadzovaní do rôznych vedúcich funkcií.

Na druhej strane korupcia je svojím dopadom a rozsahom intenzívnejšia, významnejšia a má omnoho horšie negatívne dopady ako úplatkárstvo. Korupcia zasahuje do politických a hospodárskych oblastí. Presahuje rámec bežných individuálnych vzťahov. Korupcia je takisto veľmi nízko tolerovaná, za to úplatkárstvo je spoločensky tolerovanejšie. *„V zemích západní Evropy jsou do korupce zahrňovány i takové projevy jako např. vydírání ze strany úředníků nebo politiků, zneužívání postavení a pravomocí, zpronevěra veřejných prostředků, braní provize z veřejných zakázek, zvýhodňování známých a příbuzných, tj. klientelismus a nepotismus“.*⁷

Zaujímavý je prípad posudzovania darov. Podľa výskumov verejnej mienky⁸ je možné povedať, že väčšina Čechov nepovažuje za formu úplatku, keď žiak dá učiteľovi kyticu na konci roka, keď pacient dá lekárovi bonboniéru alebo fľašu, keď zákazník nechá čašníkovi sprepitné atď. Avšak ak by sme išli do detailu, tieto pozornosti sú formou

⁵ CHMELÍK, J., a kol.: Pozornosť, úplatek a korupcie. Linde Praha, a.s., Praha: 2003, str. 11.

⁶ CHMELÍK, J., a kol.: Pozornosť, úplatek a korupcie. Linde Praha, a.s., Praha: 2003, str. 36.

⁷ FRIČ, P., a kol.: Korupcie na český spôsob. G plus G., Praha: 1999, str. 12.

⁸ FRIČ, P., a kol.: Korupcie na český spôsob. G plus G., Praha: 1999, str. 96 a nasled.

úplatku⁹, lebo týmito darmi je druhá osoba určitým spôsobom zvýhodnená za poskytnutú službu. To by nutne znamenalo, že väčšina českého národa jedná korupčne. Takýto výklad však nie je úplne oprávnený, treba prihliadať aj na kultúru a spoločenské normy. Ba čo viac, motívom jedinca poskytujúceho dar nie je získanie nejakej výhody pre seba, ale skôr gestom ocenenia. Na mladú generáciu však tieto vzorce chovania môžu mať patologický vplyv, keď si budú myslieť, že oceňovanie je normálne. Môže to prerásť v korupčné správanie.

Na rekapituláciu treba povedať: „*Poskytování ojedinělých darů a pozornosti nevýznamného charakteru a rozsahu, aniž by byla ze strany poskytovatele očekávána, nebo vyžadována protihodnota či služba přesahující běžný rámec povinností adresáta daru nebo pozornosti, nedosahuje intenzity úplatku, je však kriminogenním faktorem pro úplatkářství nebo korupci*“.¹⁰

1.2.2. Formy a oblasti páchania korupcie

Korupciu je možné deliť podľa jej intenzity a oblasti jej pôsobenia¹¹. Podľa intenzity je korupcia malá (zanedbateľná), čo je v českých podmienkach napríklad spomínané úplatkárstvo a veľká korupcia (organizovaná, klientské siete).

S touto veľkou korupciou samozrejme prichádza aj organizovaný zločin. Organizované skupiny (väčšinou zločinecké typu mafia, gang ale nemusia nutne byť) využívajú korupciu ako monopolný prostriedok k dosiahnutiu maximálnych a sústavných ziskov. Toto je prípad vyššieho korupčného správania, ktorého cieľom je ovládnutie štátnych, politických, sociálnych a ekonomických štruktúr štátu. Tieto skupiny vytvárajú klientské siete a vynaložia časť svojich príjmov na utajenie. V tomto prípade je to vzťah štátneho úradníka a podnikateľa organizovanej skupiny, ktorí si kontinuálne preukazujú „úsluhy a láskavosti“.

⁹ Úplatok chápaný ako platba (peniaze, výhoda, protekcia atď.) na jednej strane korupčnej transakcie za protislužbu (pas, licencia, štátny produkt atď.) na druhej strane. Nielen vo vzťahu k úplatkárstvu, ale aj vo vzťahu ku korupcii. Ďalej len **úplatok**.

¹⁰ CHMELÍK, J., a kol.: Pozornosť, úplatek a korupce. Linde Praha, a.s., Praha: 2003, str. 37.

¹¹ CHMELÍK, J., a kol.: Pozornosť, úplatek a korupce. Linde Praha, a.s., Praha: 2003, str. 37.

Tieto skupiny vyhľadávajú kontakty v troch rovinách¹². V **operačnej rovine** vyhľadávajú korupčné vzťahy pre nerušený chod podnikania. Podplácajú funkcionárov, ktorí majú na starosti povolenia, dohľad, rozhodnutia atď. V **kriminálnej rovine** uplácajú justičných funkcionárov a vyšetrovateľov, aby sa vyhli trestnému stíhaniu. Budujú ochranný mechanizmus. Ich úplatok nemusí mať vždy formu peňazí a protislužba môže byť napríklad vo forme informácií o policajnej razii. V **strategickej rovine** vyhľadávajú korupčné vzťahy s politicky a spoločensky významnými osobami s cieľom ovládnutia určitej miery rozhodovania spoločenských, ekonomických a politických subjektov.

Podľa oblasti sa korupcia delí na korupciu individuálnu, zasahujúcu do politiky, verejného sektoru, súkromného sektoru, štátnej správy atď.

1.2.3. Definovanie korupcie z rôznych náhľadov

Korupciu môžeme definovať z niekoľkých hľadísk. Podľa Pavla Friča existujú štyri prístupy k poňatiu korupcie¹³.

- a) **Korupcia ako deviantné chovanie.** Tento pohľad vychádza z definície J. S. Nya, ktorý korupciu charakterizuje ako: „...*chovanie, ktoré sa z dôvodu dosahovania súkromných, osobných, úzko skupinových finančných alebo statusových ziskov odchyľuje od formálnych povinností vyplývajúcich z verejnej role, alebo prestupuje normy proti výkonu určitého typu súkromného vplyvu*“.¹⁴ Za deviantné chovanie sa teda považuje také chovanie, pri ktorom dochádza k zneužitiu právomocí osobami vo verejných funkciách. Väčšinou sa jedná o zneužívanie právomocí verejných činiteľov pre súkromné účely. Podstatou korupčného jednanja je moment prekročenia právomocí a noriem za účelom súkromného zisku. Pokiaľ by sme vychádzali z čisto legalistickej definície, tak korupciou je len porušenie právnych noriem. To je príliš úzke vymedzenie korupcie. Verejný činiteľ je povinný sa riadiť aj internými smernicami úradu, ktoré nie sú v rozpore s právnym poriadkom. Definícia rozšírená o formálne pravidlá regulujúce výkon role verejného činiteľa sa

¹² CHMELÍK, J., a kol.: Pozornosť, úplatek a korupce. Linde Praha, a.s., Praha: 2003, str. 59- 60.

¹³ FRIČ, P., a kol.: Korupce na český způsob. G plus G., Praha: 1999, str. 13-19.

¹⁴ NYE, J. S.: Corruption and Political Development, A Cost-Benefit Analysis, 1967. In: Heidemer A. J., Johnston M., Levine S.. Political mCorruption. A Handbook, New Brunswick, New Jersey, Transition Publishers 1990, s. 963-968.

nazýva public office definice. Táto definícia sa niektorým autorom stále zdá úzka, a tak ju rozširujú o normy zvykové, normy dobrého chovania, ktoré určuje verejná mienka- public opinion definice. Nakoniec sme sa vrátili tam odkiaľ sme vychádzali, k laickému chápaniu korupcie.

K tejto teórii sa priklonila aj definícia korupcie uvedená v konvencii OSN, podľa ktorej sa za korupciu považuje: „*nabídka, sľub alebo predání jakékoli výhody v něčí prospěch jako nepřiměřené pohnutky pro výkon povinností a vyjednávání, požadavek, přijetí jakékoliv takové výhody jako nepřiměřené pohnutky pro výkon nebo vykonání povinností*“.¹⁵

- b) **Korupcia ako patologické chovanie.** Pri tomto pojatí korupcie sa vychádza z public interest definice od Friedricha, podľa neho o korupcii „*můžeme hovorit' vždy, keď držitel' právomocí, který je poverený robit' určité věci, resp. je zodpovedný za fungovanie nejakého úradu, je nelegálne stimulovaný peňažnými alebo inými odmenami k činnosti, ktorá zvýhodňuje poskytovateľa odmeny a poškodzuje verejnosť a jej záujmy*“.¹⁶ Za patologické sa považuje také jednanie, ktoré poškodzuje nielen zúčastnených, ale celú spoločnosť, pretože je týmto narušovaný normálny a prirodzený stav vecí. Miera do akej boli poškodené verejné záujmy, je kritériom pre hodnotenie korupčnej aktivity. Tento prístup má však veľký problém. Určiť, kto a ako bude definovať, čo je verejný záujem, ktoré ohrozené hodnoty sú prioritou, či vôbec došlo k ich poškodeniu a eventuelne, čo je to normálny stav vecí. Naskytuje sa riešenie, že by o takýchto veciach rozhodovali nezávislé súdy. Tie by stanovili, čo je to verejný záujem a do akej miery bol poškodený. Problém subjektivismu, čo je to verejný záujem bude teda definovaný niekoľkými jedincami. Vynára sa tu problém subjektivity a problém tlakov určitých skupín (gangov, záujmových skupín atď.) na sudcov.
- c) **Korupcia ako prostriedok maximalizujúci zisk.** Tento prístup sa nazýva aj trhová definícia korupcie. Podľa autora myšlienky J. van Klaverena môžeme o korupcii hovoriť keď „*...verejný činiteľ považuje svoj úrad za obchod (biznis) a jeho zisk sa*

¹⁵ Vládní program boje proti korupci. Usnesení vlády ČR č. 125 ze dne 17. 2. 1999.

¹⁶ FRIEDRICH, C. J.:Corruption Concepts in Historical Perspective 1972. In: Heidemer A. J., Johnston M., Levine S.. Political mCorruption. A Handbook, New Brunswick, New Jersey, Transition Publishers 1990, s. 15-38.

snaží maximalizovať. Tak sa tento úrad stáva jednotkou maximalizujúcou zisk. Miera jeho príjmu už nezávisí na etickom ohodnotení jeho užitočnosti pre spoločné dobro, ale na situácii na trhu a jeho talentu nachádzať bod maximálneho zisku na krivke verejného dopytu“.¹⁷ Autor však vo svojej definícii vôbec neuvádza, čo je to korupčné chovanie a aké sú kritériá pre jeho stanovenie. Podľa van Klaverena je každé počínanie verejného činiteľa zamerané na maximalizáciu zisku považované za korupčné. Tento prístup už kritizovalo mnoho autorov.

Podľa PhDr. Jiřího Kameníčka, CSc.¹⁸, J. van Klaveren ignoruje dôležitý aspekt a to, že úrady vznikajú preto, aby zaistovali distribúciu verejných statkov. A tým, že jedinec premení distribúciu verejného záujmu na zdroj osobných výnosov predsa poruší princíp. To je určite nesporné, ale podľa môjho názoru dodržanie princípu pre oportunistického a egoistického jedinca neznamené mnoho. Možno je maximalizácia, ponímaná z hľadiska treďičnej mikroekonómie, silné slovo. Skorumpovaný jedinec maximalizuje zisk v podmienkach neistoty, strachu z odhalenia a jeho následkov, nákladov ak komoditu odcudzí od štátu atď. Je to akási forma obmedzenej maximalizácie zisku pri zvažovaní transakčných nákladov z korupčnej transakcie.

V duchu určitej formy tejto trhovej definície korupcie sú i modely autorov, ktorí konštruovali korupčné modely (A. Shleifer a R. W. Vishny, S. Rose-Ackerman, J.C.Andvig a K.O.Moene a.i.). Tieto modely budem rozoberať v kapitole 3. Každý z týchto autorov má inú variantu definície korupcie a pre dobro komplexnosti neskôr rozoberaných modelov, uvediem tieto definície na začiatku každej podkapitoly o modeloch.

- d) **Korupcia ako sociálny problém.** Korupcia má obrovskú schopnosť ovplyvniť verejnú mienku, najmä vďaka jej rozsiahlym sociálnym dopadom. Funguje ako sociálny systém, na základe svojich vlastných pravidiel hry, vnútorných mechanizmov. Šíri okolo seba takzvanú **korupčnú klímu** (súbor neformálnych kolektívnych predstáv a zvyklostí, ktoré poskytovanie a prijímanie úplatkov činia

¹⁷ KLAVEREN, J.:Corruption Concepts in Historical Perspective 1972. In: Heidemer A. J., Johnston M., Levine S.. Political mCorruption. A Handbook, New Brunswick, New Jersey, Transition Publishers 1990, s. 73-86.

¹⁸ Ako odborný konzultant ma upozornil na tento dôležitý moment.

pre danú skupinu obyvateľov samozrejým a zvykovo legitímnym jednaním), ktorá ovplyvňuje chovanie ľudí a más. Z konceptu korupcie ako patologického alebo deviantného chovania vyplýva, že tým, kto zlyhá, je jednotlivec. Korupcia by sa tak rozpadla v ojedinelé prípady morálnych zlyhaní jednotlivcov. A tak by sme mohli týchto jednotlivcov jednoducho nahradiť novým osadenstvom. Avšak realita hovorí, že tomu nie je tak. Noví ľudia dosadení do korupčného prostredia sa rýchlo začínajú správať ako ich predchodcovia.

1.3. Príčiny vzniku korupcie a štádiá jej vývoja

1.3.1. Štrukturálne korene (základné faktory)

Človek je tvor egoistický. Jeden z jeho základných pudov je pud sebazáchovy. Je to základná vlastnosť živej bytosti, o ktorej hovorí už teória evolúcie. Človek sa snaží prežiť. V záujme tohoto cieľa zhromažďuje prostriedky, aby sa čo najlepšie zabezpečil, aby mal istotu, že prežije. Platí pre neho, že čím viac prostriedkov tým lepšie. Pri nízkej saturovanosti je to tým väčšmi pravda.

V modernej spoločnosti to znamená, že jednotlivec túži po materiálnych statkoch, po kariére, úspechu atď. Túžba po úspechu a peniazoch je hnacím motorom všetkých spoločenských na svete. Miera korupčného jednania nie je však všade rovnaká. Rozšírenosť je závislá na korupčnej klíme a kultúre konkrétneho spoločenstva.

Ako som už spomenul, korupcia je problémom jednotlivcov, systémov a inštitúcií. Korupciu tak môžeme odôvodniť štrukturálnymi koreňmi korupcie, ktoré zároveň predstavujú aj faktory vytvárajúce korupčné prostredie.¹⁹

- a) **Prvý faktor** spočíva v tom, že na trhu existuje niekoľko firiem, kontrolujúcich tento trh. Štát má záujem, aby niekoľko firiem vykonávalo určité práce. Čím viac firiem na trhu, tým viac firiem, ktoré môžu uspokojiť dopyt, tým väčšie korupčné prostredie a predpoklad korupčného jednania za cieľom získať štátnu zákazku. Pri menšom počte firiem na trhu sa uskutočňujú iné korupčné praktiky.

¹⁹ CHMELÍK, J., a kol.: Pozornost, úplatek a korupce. Linde Praha, a.s., Praha: 2003, str. 21-22.

- b) **Druhý faktor**, ktorý vytvára korupčné prostredie sú široké rozhodovacie právomoci v rukách jednej osoby. Ak existuje málo kontrolných mechanizmov, vzniká obrovský potenciál pre korupčnú aktivitu.
- c) **Tretím faktorom** spôsobujúcim korupciu je nedostatok transparentnosti. Príliš úzky okruh osôb zainteresovaných v nejakej činnosti, alebo úzky okruh špeciálne nadaných osôb schopných vykonávať a vykonávajúcich nejakú činnosť.
- d) **Štvrtým faktorom** vytvárajúcim korupčné prostredie je dysfunkcia právneho, administratívneho, kultúrneho, ekonomického a politického systému.
- e) **Piatim faktorom**²⁰ je prevaha ponuky nad dopytom v medzinárodnom obchode a naopak prevaha dopytu nad ponukou u medzinárodných investícií a u verejných zákaziek (v globalizujúcich sa tržných ekonomikách). Korupcia je sprievodným javom takejto nerovnováhy na trhu.

Podobná situácia existovala pred rokom 1989 v krajinách bývalého ZSSR. Trvalý previs dopytu na trhu skoro automaticky vyvolával snahu po uspokojovaní potrieb privilegovanejších vrstiev spoločnosti za pomoci úplatku (išlo o nedostatkové komodity či služby, napríklad pridelenie bytu, možnosť štúdia, možnosť vycestovať; často však išlo iba o bežné komodity či služby, kde prioritou bolo úspora času vyhnutím sa bežnému čakaniu vo frontách).

1.3.2. Sociálne a právne korene (ostatné faktory)

Existujú faktory, ktoré korupčnému chovaniu priamo napomáhajú, a ktorých existencia predznamenáva možnosť fungovania korupčného prostredia.²¹

- a) **Výška úplatku.** Ak prijmeme vyššie spomínanú hypotézu, že každý je úplatný, len záleží na výške úplatku a situácii, musíme povedať, že tento faktor je veľmi podstatný. Ponúkanému úplatku sa od individuálne určenej hladiny veľmi ťažko odoláva. To nás navádza na otázku, či existuje hranica úplatku, ktorý je neodmietnuteľný. Pokiaľ budeme túto úvahu brať absolútne, vyplynie nám z toho,

²⁰ http://archiv.neviditelny pes.zpravy.cz/clanky/2005/05/43418_69_0_0.html, stiahnuté dňa: 4.6.2006

²¹ CHMELÍK, J., a kol.: Pozornosť, úplatek a korupce. Linde Praha, a.s., Praha: 2003, str. 22-24.

že každá osoba je skorumpovateľná. Predpokladáme však existenciu zásadových jedincov²², ktorí túto hypotézu vyvracajú²³.

- b) **Normatívny systém.** Korupcii sa bude menej dariť v spoločnosti, kde pôsobí oficiálny systém noriem, upravujúcich fungovanie spoločnosti. Normy teda upravujú inštitucionálny rámec a nechávajú menší priestor pre deviantné chovanie-korupčné chovanie.
- c) **Spôsob fungovania administratívy.** Komplikovanosť a príliš veľká miera byrokracie iba zvyšuje potenciál pre korupčné prípady. Toto je pozorovateľné aj pre bežného človeka v každodennom živote. Túto skutočnosť skúmajú tzv. QUEUE modely, po ktorých sa zmienim v podkapitole 2.1.
- d) **Systém kontroly.** Zle fungujúci alebo nefungujúci systém kontroly nie je dostatočnou hrozbou pre potenciálnych páchatel'ov. Vyplatí sa riskovať. Kontrolný, sankčný systém je dôležitým mechanizmom potlačujúcim korupciu.
- e) **Systém sankcií.** Sankcie musia byť stavané tak, aby sa korupčné jednanie nevyplatilo. To znamená primeraná výška. Toto však implicitne zahrňuje osoby, ktoré budú stanovovať výšku sankcií za rôzne korupčné prehrešky. Tu sa otvára priestor pre subjektivitu a tak vzniká problém.
- f) **Korupčná tradícia.** V niektorých krajinách je korupcia spoločensky prípustná, až vyžadovaná. V krajných prípadoch je na korupcii závislé systematické fungovanie celej krajiny. Kultúrne tradície a zvyklosti majú veľký vplyv na mieru korupcie (napr: dary lekárovi za ošetrovanie sú v mnoho krajinách pokladané za prijateľné až žiadúce chovanie).
- g) **Sociálny chaos.** Vyskytuje sa v hlavne v krajinách, kde došlo k významným spoločenským zmenám (v každodennom živote, v samospráve, v chode inštitúcií).
- h) **Štátna správa.** Silná a kvalitná a dobre finančne ohodnotená štátna správa nenecháva veľa miesta pre korupciu. Je jasné, že keď sú byrokrati patrične finančne ohodnotení, majú malú motiváciu obohacovať sa korupčne.

²² V kapitole 2.4.7. sa pojednáva o týchto jedincoch do väčšej hĺbky.

²³ Inak by spoločnosť s najväčšou pravdepodobnosťou konvergovala ku korupčnej spoločnosti.

- i) **Klientelizmus.** Zvyky vybavovať svoje záležitosti zákulisnou formou prostredníctvom známych, lojalita k rodinným príslušníkom, skupine priateľov. Toto všetko sú podmienky pre korupciu.
- j) **Hodnotový rebríček.** Ak na prvom mieste hodnotového rebríčka ľudí sú hodnoty ako bohatstvo, osobný prospech, materiálne statky, tak potom podnety pre korupciu sú veľmi silné. Miera oportunistu a egoizmu v ľudskom chovaní sú je nesporným determinantom miery korupcie.
- k) **Chudoba.** Nízke platy štátnych úradníkov, obava o svoje zamestnanie a neistota povzbudzujú ku korupčnému jednaniu. Tento faktor je veľmi podobný faktoru v bode h).
- l) **Korupčné vzory.** Čím rozšírenejší je všeobecný názor, že úradníci sú skorumpovaní, tým sú úradníci nachýlnejší sa tak skutočne chovať. Tento faktor je psychologicko-sociologickým momentom (spätná väzba). Verejná mienka o (korupčnom) chovaní²⁴ úradníkov utvára (korupčné) chovanie úradníkov.
- m) **Vplyv médií.** Miera objektivity a informačnej serióznosti médií má veľký vplyv na verejnú mienku, a dokáže buď eliminovať alebo povzbudiť korupciu. Média sú silným nástrojom v manipulovaní ľudských mäs.

1.3.3. Štádiá vývoja korupcie

Vývoj korupcie je veľmi zložitý proces. Tento vývojový proces sa nazýva **inštitutizácia** (vytváranie zväzkov, selekcia korupčných rizík na minimum, zakladanie korupcie na pevných organizačných zväzkoch a organizačných štruktúrach). Popis nasledujúcich štádií je dôležitý pre analyzovanie korupčného prostredia v Českej republike. Celý vývojový proces korupcie môžeme rozdeliť do štyroch štádií.²⁵

- a) **Štádium náhodnej korupcie.** Korupcia je náhodný a príležitostný jav. Korupčné prostredie je veľmi málo rozvinuté a nedá sa hovoriť o korupčnom zisku. Pohľad verejnosti na skorumpované osoby je kritický. Úspešnosť odhalenia korupcie je vysoká.

²⁴ napr. index CPI v kapitole 1.5.2.

²⁵ FRÍČ, P., a kol.: Korupce na český způsob. G plus G., Praha: 1999, str. 32-34.

- b) **Štádium spontánne regulovanej korupcie.** Ak zlyhávajú kontrolné mechanizmy, z ojedinelých prípadov korupčného jednanie sa stáva pravidlo. Začínajú sa vytvárať korupčné mechanizmy a prostredie. Korupcia preniká do oblastí života občana. Korupcia sa mení na spontánne regulovaný sociálny proces. Neefektívne postihovanie a nákazlivosť korupcie vedú čím ďalej tým viac ľudí, aby sa korupčne správali. Korupcia ako spoločenský jav môže dosahovať masívnych rozmerov.
- c) **Štádium organizovanej korupcie.** Masovosť korupčných jednaní sa mení na organizovanosť. Je rozvinuté korupčné prostredie a vzniká tu niečo ako „deľba práce“. Vytvára sa rozvinutý organizovaný reťazec korupčných aktivít zameraný na zisk. Môže to prerásť až do formy vydierania alebo utlačania atď. Kontrolné systémy sú nefukčné a pravdepodobne tiež skorumpované. Korupcia preniká do štátnej správy a vysokej politiky. Vytvárajú sa klientské siete, ktoré pomáhajú inštitucionalizovať korupciu. Je prítomný konkurenčný boj v korupčných aktivitách a snaha eliminovať súpera.
- d) **Štádium systémovej korupcie.** Je vrcholným štádiom. Dochádza k splynutiu klientských sietí so štátnymi inštitúciami. Systém štátnej správy je pod nadvládou korupcie, bez nej je nefunkčný. Vznikajú skryté oddelenia v štátnej sfére, ktoré sú orientované na korupčné aktivity. Zakladajú sa spoločnosti, ktorých náplň je vťahovať úradníkov a verejných činiteľov do korupčného prostredia. Dochádza ku garancii korupcie štátom. Vzniká korupčný štát.

1.4. Príklady foriem korupčných aktivít v ČR²⁶

Než prístúpim k ďalšej analýze budem ilustrovať rôzne formy korupcie v Českej republike. Analýza (modely, prehlásenie stavu korupcie v ČR) korupcie, ktorá bude nasledovať ďalej v bakalárskej práci by mala mať aj svoje empirické zázemie. Takto by analýza nemala byť teóriou na úkor reality. Korupčné jednanie a korupcia je sprievodným javom trestnej činnosti (väčšina korupčných javov je zákonom klasifikovaná ako trestný

²⁶ Ku spracovaniu tejto kapitoly bola využitá Zpráva o korupci NSZ za rok 2004. Informácie za rok 2006 ešte neboli dostupné. Stiahnuté z: http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=4846; dňa: 8.5.2006

čin). Vďaka tomu a faktu, že polícia tieto prípady vyšetruje, mám k dispozícii tento empirický materiál.

Celkovo je možné povedať, že od roku 1997 narastá počet korupčných prípadov. Väčšina prípadov sa vzťahuje k úplatkárstvu vo všetkých podobách (vo výkone štátnej správy a samosprávy, pri rozdeľovaní dotácií, v reštrukturalizácii štátneho majetku).

Korupcia je bežná vo výkone verejných činiteľov, a to hlavne polície ČR. Na mysli mám rôzne úľavy a výhody väzňom zo strany väzenskej služby, vyberanie blokových pokút bez vydania účtu, nezaevidovanie priestupku za úplatok. Ďalej, za priestupky v doprave sú uvalované menšie alebo žiadne sankcie, ak vodič zaplatí úplatok. Nehody v doprave sú často vybavované po známosti alebo za úplatok.

Časté sú prípady korupcie u colných orgánov- prepustenie tovarov, automobilov, chránených zvierat cez hranice za úplatok.

Typické prípady korupcie sa objavujú v štátnej správe a samospráve. Starostovia disponujú rozpočtom, ktorý často využijú na odlišné účely, než je stanovené. Pri zadávaní verejných zakázok sú uprednostňovaní známi podnikatelia, podnikatelia poskytujúci nejakú výhodu, úľavu alebo samotní aktéri korupcie.

Oblasťou s rastúcou mierou korupcie sú finančné úrady, ktoré vymáhajú poplatky a dane. Za zníženie alebo odpustenie poplatku, dane sú úradníci ochotní prijať úplatok. Sú evidentné prípady korupcie v armáde, kde sa branec chce formou úplatku vyhnúť vojenskej povinnosti. Prípady korupcie sa nájdu aj v zdravotníctve, kde pacientovi za úplatok bola poskytnutá lepšia starostlivosť.

Odhalená korupcia v tejto správe sa týka predovšetkým pracovníkov nižšie postavených v hierarchii. Dôvodom je fakt, že organizovanú korupciu (klientské siete) sa nedarí odhaľovať z dôvodu jej utajenia.

Nasledujúca tabuľka uvádza štatistické údaje o korupčných prípadoch. Treba si všimnúť, že počet odhalených korupčných afér stúpol posledný rok.

Tabuľka 1²⁷: Počet zjištených a objasnených trestných činů souvisejících s korupcí spáchaných v letech 1993-2004 v ČR

Rok	§ 158 zneužívání pravomoci veř. činitele		§ 159 maření úkolu veř. činitele z nedbalosti		§ 160 přijímání úplatku		§ 161 podplácení		§ 162 nepřímé úplatkářství		úplatkářství celkem	
	zjištěn o	objas.	zjištěno	objas.	zjištěno	objas.	zjištěno	objas.	zjištěn o	objas.	zjištěno	objas.
1993	189	144	5	4	52	52	127	123	7	7	186	182
1994	321	299	21	20	54	53	138	138	2	2	194	193
1995	370	355	7	7	77	77	200	197	3	3	280	277
1996	334	325	23	23	51	50	185	185	6	6	242	241
1997	356	354	16	16	40	39	107	105	8	8	155	152
1998	365	346	16	15	49	50	138	137	4	4	191	191
1999	403	384	19	16	55	55	109	109	3	3	167	167
2000	367	350	18	18	38	37	133	131	3	3	174	171
2001	390	381	18	18	28	28	171	171	4	4	203	203
2002	376	269	33	31	48	38	116	109	7	6	171	153
2003	384	335	23	23	49	43	102	103	4	4	155	150
2004	248	205	18	18	126	125	149	147	12	11	287	283

Zdroj: OSŘI PP ČR

Tabuľka 2 uvádza, že podstatná časť korupcie sa vzťahuje na štátnu správu a samosprávu.

²⁷ Zpráva o korupci NSZ za rok 2004. Informácie za rok 2006 ešte neboli dostupné. Stiahnuté z: http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=4846; dňa: 8.5.2006, str. 6.

Tabuľka 2²⁸: Trestná činnosť pracovníkov na úseku řízení a správy související s korupcí v ČR v letech 1995-2004

§ tr.z.	Název/	Rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
/§ 118/	Neoprávněné podnikání		3	1	1	2	3	17	1	2	3	0
/§ 124/	Poruš. předp. o oběhu zboží ve styku s cizinou		0	2	2	0	7	7	1	1	1	0
/§ 125/	Zkresl. údajů o stavu hospodaření a jmění		5	5	0	6	13	11	21	25	26	22
/§ 126/	Poruš. povin. v řízení o konkursu		0	0	0	1	6	9	22	28	16	14
/§ 127/	Poruš. závaz. pravidel hosp. styku		1	1	6	34	7	16	4	6	4	3
/§ 128/	Zneuž. informací v obch. styku		2	3	8	7	160	25	19	18	13	10
/§ 147/	Neodved. daně pojist. a přisp. na soc. zabezp.		0	0	0	14	112	277	346	214	129	111
/§ 148/	Krácení daně		14	12	4	23	61	49	93	87	68	49
/§ 158/	Zneužití pravomoci veř. činitele		24	35	49	20	89	51	91	39	63	40
/§ 159/	Maření úkolu veř. činitele z nedb.		1	1	0	10	6	5	6	9	1	5
/§ 160/	Úplatkářství		14	27	5	4	12	4	7	17	13	30
/§ 161/	Úplatkářství - podplácení		3	0	0	3	2	4	0	1	4	2
/§ 162/	Úplatkářství - nepřímé		0	0	0	0	0	1	0	1	0	0
/§ 171/	Maření výkonu úředního rozhodnutí		16	9	23	31	22	33	29	29	2	33
/§ 209/	Poškození cizích práv		1	7	11	5	91	119	18	18	17	5
/§ 247/	Krádež		108	107	83	85	146	103	105	79	5	37
/§ 248/	Zpronevěra		297	323	343	382	371	345	195	162	164	130
/§ 250/	Podvod		249	116	968	3418	3156	1219	583	235	206	168
/§ 255/	Poruš. povinnosti při správě cizího majetku		14	79	31	64	132	183	392	93	49	68

Zdroj: OSŘI PP ČR

1.5. Hľadanie kritéria pre hodnotenie miery korupcie

Posúdiť mieru korupcie v konkrétnych krajinách je ťažkou úlohou. Jedným z kritérií by mohlo byť porovnanie počtu trestných činov postihujúcich korupciu. Ako však optimistické zahraničné pramene uvádzajú, iba 1% reálnej korupcie je stíhané.²⁹ Kritérii si zamozrejme môžeme nájsť nespočetne. Ja uvediem dve najpodstatnejšie kritériá.

²⁸ Zpráva o korupci NSZ za rok 2004. Informácie za rok 2006 ešte neboli dostupné. Stiahnuté z: http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=4846; dňa: 8.5.2006, str. 8.

²⁹ FRÍČ, P., a kol.: Korupce na český způsob. G plus G., Praha: 1999, 258.

1.5.1. Ekonomicko- kultúrne kritérium

Jedno hľadisko posudzovania korupcie by mohlo byť, posudzovanie korupcie podľa geograficko- policko- ekonomického hľadiska. Podľa tohoto hľadiska by sme mohli štáty deliť do troch skupín.³⁰

- a) **Štáty s trhovou ekonomikou.** V takýchto štátoch sa drvivá väčšina statkov a služieb dá kúpiť. Minimum komodít je prerozdeľovaných štátom. Korupcia sa vyskytuje skôr za účelom urýchliť byrokratické procedúry. Samozrejme záleží, či je pri moci pravica alebo ľavica. Pri vláde pravice, ktorá minimalizuje štátne zásahy, je priestor pre korupciu menší. Platí, čím je úplnejšia demonopolizácia a deregulácia ekonomiky, menšie prerozdeľovanie statkov štátom, tým sa korupcia vyskytuje v menšej miere. Z toho vyplýva normatívny záver, že tendencia k ľavicovej politike je “ornejšou pôdou” pre korupciu
- b) **Štáty reálne socialistického sveta.** V takýchto štátoch existujú statky a služby, ktoré si ľudia nemôžu kúpiť. Tieto štáty sú charakteristické prítomnosťou privilégií a rôznych úplatkov úradníkom a predavačom. Do istej miery sa tieto charakteristiky vyskytujú aj v postsocialistických štátoch.
- c) **Rozvojové štáty.** V týchto štátoch sú silné tradície, rodinné či kastovné zväzky. Korupčné praktiky sa tu odvíjali podľa mocností, ktoré ich ovládali. Za značne korupčné štáty sú považované Zaire a Botswana.

Prítomnosť korupcie však nemôžeme prisudzovať len kultúrnej histórii a ekonomickému zázemiu danej krajiny.

1.5.2. Index CPI

*„Pri pokusoch o „zmeranie“ úrovne korupcie v jednotlivých krajinách všetky objektivizujúce systémy zlyhaly a je možné konštatovať, že skutočná hladina korupcie sa nedá zistiť“.*³¹ Čo však môžeme porovnať je verejná mienka obyvateľov. Na základe toho bol vytvorený index vnímania korupcie. *„Index vnímání korupce (Corruption Perception*

³⁰ CHMELÍK, J., a kol.: Pozornost, úplatek a korupce. Linde Praha, a.s., Praha: 2003, str. 27-28.

³¹ CHMELÍK, J., a kol.: Pozornost, úplatek a korupce. Linde Praha, a.s., Praha: 2003, str. 28.

*Index; CPI), vydávaný organizací Transparency International, seřazuje země podle stupně vnímání existence korupce mezi úředníky veřejné správy a politiky. Jde o složený index, vycházející z výsledků průzkumů mínění a výzkumů provedených několika nezávislými institucemi. Odráží názory představitelů podnikatelské sféry a analytiků z celého světa, včetně zástupců odborné veřejnosti přímo z hodnocených zemí”.*³² Stupnica je desaťstupňová v rozmedzí od 0 do 10 (0 - úplne skorumpovaná krajina, 10 - v krajine sa vyskytuje prostá korupcia)

1.5.2.1. Poradie krajín podľa indexu CPI

Nasleduje porovnanie vybraných krajín podľa indexu CPI. Index CPI potvrdzuje záver predošlého pohľadu na hodnotenie korupcie. Postkomunistické krajiny majú hodnotu indexu nižšiu, čiže sú viac skorumpované ako západné krajiny s trhovou ekonomikou, ktoré neboli súčasťou bývalého socialistického bloku.

Tabuľka 1³³: Index CPI. Európska únia „25“ plus Island, Nórsko a Švajčiarsko

Pořadí země	Pořadí v regionu	Země	Hodnocení země v CPI 2005	Rozpětí	Použité průzkumy
1	1	Island	9.7	9.3 - 9.8	8
2	2	Finsko	9.6	9.5 - 9.7	9
4	3	Dánsko	9.5	9.3 - 9.6	10
6	4	Švédsko	9.2	9.0 - 9.3	10
7	5	Švýcarsko	9.1	8.5 - 9.4	9
8	6	Norsko	8.9	7.9 - 9.5	9
10	7	Rakousko	8.7	8.4 - 9.0	9
11	8	Nizozemí	8.6	8.3 - 8.9	9
		Velká Británie	8.6	8.3 - 8.8	11

³² <http://www.transparency.cz/index.php?id=2794#quest1>, dokument naposledy aktualizovaný: 18.10.2005, dokument stiahnutý: 17.1.2006

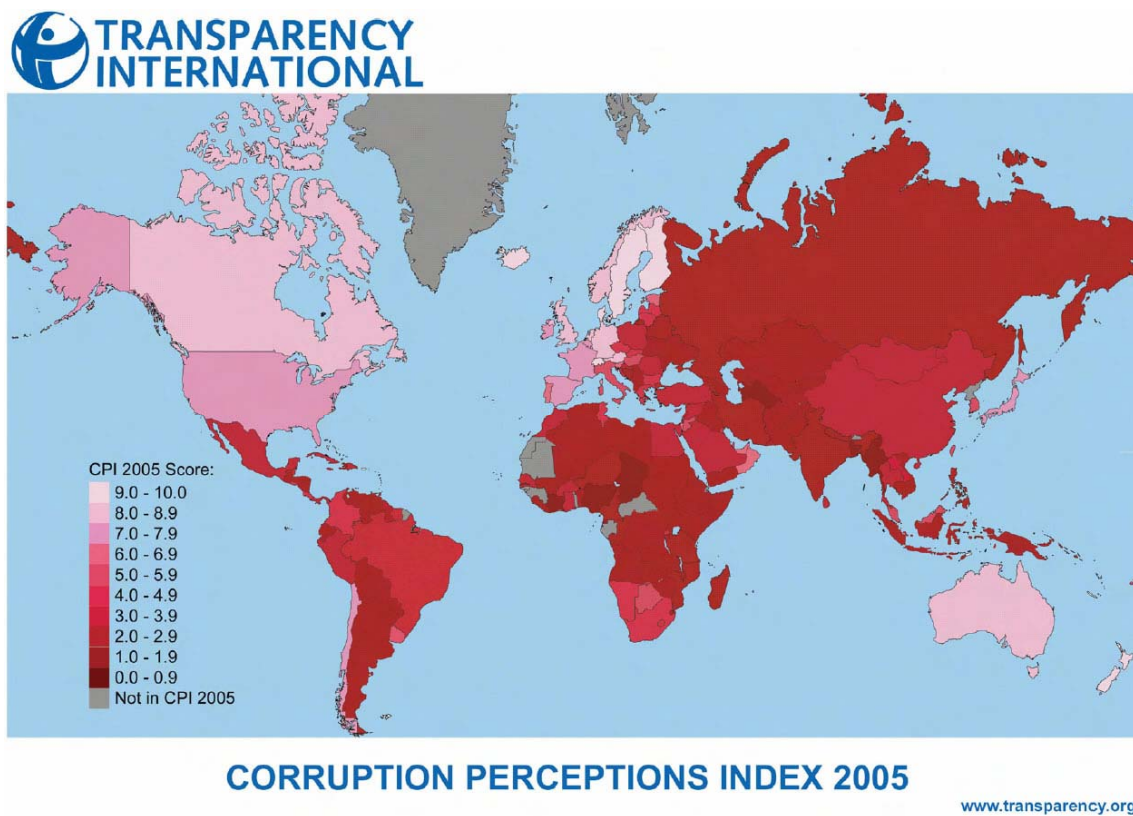
³³ <http://www.transparency.cz/index.php?id=2792>, naposledy aktualizované: 18.10.2005, stiahnuté dňa: 17.1.2006

13	10	Lucembursko	8.5	8.1 - 8.9	8
16	11	Německo	8.2	7.9 - 8.5	10
18	12	Francie	7.5	7.0 - 7.8	11
19	13	Belgie	7.4	6.9 - 7.9	9
		Irsko	7.4	6.9 - 7.9	10
23	15	Španělsko	7	6.6 - 7.4	10
25	16	Malta	6.6	5.4 - 7.7	5
26	17	Portugalsko	6.5	5.9 - 7.1	9
27	18	Estonsko	6.4	6.0 - 7.0	11
31	19	Slovinsko	6.1	5.7 - 6.8	11
37	20	Kypr	5.7	5.3 - 6.0	5
40	21	Maďarsko	5	4.7 - 5.2	11
		Itálie	5	4.6 - 5.4	9
44	23	Litva	4.8	4.5 - 5.1	8
47	24	Česká republika	4.3	3.7 - 5.1	10
		Řecko	4.3	3.9 - 4.7	9
		Slovensko	4.3	3.8 - 4.8	10
51	27	Lotyšsko	4.2	3.8 - 4.6	7
70	28	Polsko	3.4	3.0 - 3.9	11

Zdroj: Transparency International

Nasledující obrázok (Obrázok 1) ilustruje výšku indexu CPI v celom svete.

Obrázok 1: *Index CPI vo svete*

Zdroj: <http://4loves.com>

1.5.2.2. Vývoj indexu CPI v České republice

Česká republika v posledných rokoch vykazuje stúpajúcu tendenciu v indexu CPI.

Tabuľka 2³⁴: Hodnotenie Českej republiky podľa indexu CPI od roku 1998

<i>Rok</i>	Hodnocení ČR v indexu CPI	Odchylka/ rozmezí	Umístění	Počet zařazených žebříčku CPI zemí do	Použité průzkumy
2005	4,3	3,7-5,1	47	159	16
2004	4,2	3,7-4,9	51	145	11
2003	3,9	0,9	54	133	12
2002	3,7	0,8	52	102	10
2001	3,9	0,9	47	91	10
2000	4,3	0,9	42	90	10
1999	4,6	0,8	39	99	12
1998	4,8	0,8	37	85	9

Zdroj: Transparency International

1.6. Prehlásenie o stave korupcie v Českej republice

Na základe podkapitol 1.3.3., 1.5.1, 1.5.2. a empirického materiálu v podkapitole 1.4. môžeme približne povedať, aký je stav korupcie v Českej republice. Česká republika je ešte stále v procese transformácie zo štátu s príkazovou ekonomikou na štát s trhovou ekonomikou (i keď už väčšina tržných mechanizmov je právne upravených, myslenie veľkého množstva ľudí a neformálne konvencie sú ešte silno „nasiaknuté socializmom“). Podľa ekonomicko-kultúrneho kritéria je Česká republika medzistupňom medzi štátom reálneho socialistického sveta a štátom s trhovou ekonomikou.

³⁴ <http://www.transparency.cz/index.php?id=2792>, naposledy aktualizované: 18.10.2005, stiahnuté dňa: 17.1.2006

Podľa indexu CPI (tzn. podľa vnímania obyvateľstva ČR) v roku 2005, ktorý má hodnotu 4,3, patrí Česká republika do kategórie krajín s podstatnou mierou korupcie. Od roku 2003 je zaznamenané zvýšenie tohoto indexu, čo môže byť spôsobené nástupom ľavicovo orientovaných strán do vlády (v rozvojových krajinách, v bývalom ZSSR je korupcia na vysokej úrovni, naopak v tržných ekonomikách, pri existencii konkurencie je miera korupcie nižšia, viz tabuľka 1 a podkapitola 1.5.1.).

A nakoniec môžeme povedať, že vývoj korupcie v Českej republike je charakterizovaný štádiom spontánne regulovanej korupcie. Snahy politikov a ekonómov sú samozrejme jednoznačné - pozastaviť ďalší vývoj korupcie a v najlepšom prípade otočiť jej vývoj o 180 stupňov. Optimistickým cieľom je, dostať korupciu do štádia náhodnej korupcie. Miestami je korupcia vyvinutejšia a nachádza sa v štádiu organizovanej korupcie. Zásľuhu na tom majú hlavne organizované siete korupcie, prerastujúce do politiky, mocenské zoskupenia a mafie.

1.7. Odbúranie naivity v objektívneho poznania stavu korupcie v ČR

Ako som už neraz spomenul v tejto práci, skutočný stav korupcie je nemožné sa dozvedieť, lebo korupcia sa vyznačuje vysokou mierou utajenia. Odhalené trestné činy sú len zlomkom z množstva skutočných trestných činov súvisajúcich s korupciou. Ekonomicko-kultúrne kritérium dáva príliš veľký dôraz na ekonomickú minulosť štátu (ako keby bola ekonomická budúcnosť štátu prederminovaná len jeho minulosťou).

Index CPI je len odrazom mienky obyvateľstva (i keď ako sa hovorí: „na každej legende je zrnko pravdy“), a tak z princípu je súčtom subjektívnych názorov. Verejná mienka je pod veľkým vplyvom médií, a tak názory verejnosti sú značne skreslené. Ba čo viac index CPI je skreslený štatistikými nedostatkami (pri vykonávaní výskumov sa zväčša skúma len vzorka populácie atď.).

O tom, v akom štádiu sa nachádza korupcia v Českej republike sa môžeme len domnievať. Sú to teoretické štádia a my len môžeme „tipovať“, kam zaradiť Českú republiku (avšak o existencii organizovaných foriem zločinu niet pochýb).

Naša analýza skutočného stavu korupcie v Českej republike sa tak stáva neurčitou. Obmedzená empiria a verejná mienka nie sú zďaleka dostačujúcim vybavením pre zistenie

skutočného stavu korupcie v Českej republike. Takže naša analýza sa posúva, prvotná naivita o objektívnom poznaní sa vytratila (to, že podstatná miera korupcie je prítomná v Českej republike je evidentné). Preto sa pokúsim k analýze pristúpiť z iného hľadiska. V ďalšom texte nás bude sprevádzať jednoduchá otázka: Ako modelovať korupčné chovanie (v ČR)? Na základe ďalších poznatkov sa pokúsim vyvodiť opatrenia, ktorých aplikácia by znížila mieru korupcie v Českej republike (a tým ju dostala do štádia náhodnej korupcie).

2. Modelovanie korupcie

2.1. Úvod k modelom

Korupcia sa vyskytuje v rôznych situáciách, ktorých výskyt je tak rozmanitý, že je ťažké ku korupcii pristupovať štandardnými mikroekonomickými nástrojmi. Napriek tomu sa v tejto kapitole pokúsím načrtnúť najdôležitejšie koncepty, ktoré modelujú korupciu (najlepšie aproximujú korupčné chovanie jednotlivcov).

Než pristúpim k jednotlivým modelom, musím uviesť dva predpoklady, na ktorých sa zakladajú všetky nižšie uvedené modely:

- a) Predpoklad o **racionalite**: „*Everybody are opportunistic in the sense that they can imagine themselves performing corrupt acts and calculate whether these acts will increase their utility or not*“.³⁵

Toto je dosť silné tvrdenie o ľudskom správaní a podľa Elstera³⁶ to nemusí byť nutne pravda, lebo pre niektorých ľudí nasledovanie normy môže znamenať väčší úžitok ako príjem z nejakého úplatku³⁷. Podľa môjho názoru je tento predpoklad oprávnený, pokiaľ sa v spoločnosti nachádza aspoň jeden človek takto uvažujúci, čiže jednajúci z tejto východiskovej pozície.

- b) „*The expected profitability of engaging in corrupt transaction compared to not engaging in it hinges upon the number of people who do it*“.³⁸ Všetky analytické modely využívajú tento predpoklad a podľa J. C. Andviga³⁹, na podporu

³⁵ ANDVIG J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 15.

³⁶ ANDVIG J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 15.

³⁷ Úplatok nielen finančná odmena, ale aj výhoda, dôležitá informácia, povýšenie, protekcia, nejaká forma protislužby atď.

³⁸ ANDVIG J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 15.

³⁹ ANDVIG J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 15- 16.

spomínaného predpokladu, bolo navrhnuté nejedno vysvetlenie (napr. Schellingov diagram (1973)⁴⁰)

Ako začiatok celého skúmania korupcie sa považuje práca Garryho Beckera: *Crime and punishment: An economic approach*, ktorá prvá načrtla model vysvetľujúci, ako maximalizovať zdroje medzi legálne a ilegálne aktivity, použitím princípu maximalizácie z mikroekonómie. Publikácie, ktoré nasledovali, všetky čerpali z Beckerovho konceptu.

Prvý uvediem model Susan Rose- Ackermanovej (1975), ktorá sa zaoberá analýzou korupcie v rôznych tržných štruktúrach. Tento model budem ešte podrobne rozoberať neskôr.

Ako **druhý** spomeniem model prezentovaný Luiom⁴¹ (1968). Lui predkladá dynamický model s viacerými rovnovážnymi stavmi. „*The model is an overlapping generations model*“.⁴² Model implikuje nasledovnú skutočnosť. V modeli je možné dosiahnuť dve stacionárne hodnoty skorumpovaných byrokratov. Čiže, sú dve situácie, keď byrokrati majú identické preferencie, operujú v identickom ekonomickom a politickom systéme, pri existencii identického systému trestov a identických výdajoch na kontrolovanie a odhaľovanie korupcie. Lui chcel svojim modelom demonštrovať, prečo antikorupčná kampaň v Čínskej ľudovej republike bola úspešná v roku 1952 a neúspešná v roku 1982. Tomuto modelu sa podrobnejšie venovať nebudem kvôli jeho komplikovanosti a obsiahlosti. Dôležitejším dôvodom, prečo tento model nie je pre našu analýzu aktuálny je, že Luiov model priamo nemodeluje korupčné chovanie jednotlivcov. Luiov model poukazuje na to, čo spôsobuje rozličnú intenzitu korupcie medzi dvoma bodmi v čase, dvoma krajinami atď.

Tretí model je takisto modelom, kde je možné dosiahnuť niekoľko rovnovážnych stavov. Autori tohoto modelu sú J.C. Andvig a K. O. Moene⁴³. Táto koncepcia rozoberá rozhodovanie sa jednotlivcov (príjemcov a osôb ponúkajúcich úplatok); ukazuje ako vyzerá

⁴⁰ viz sekcia 4.2. v Prílohe

⁴¹ ANDVIG J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 21- 22.

⁴² ANDVIG J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 21.

⁴³ ANDVIG J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 25- 26.

krivka dopytu a ponuky po korupcii; zjednotením do jedného trhu naznačuje, kde sa vyskytujú ceny vyčisťujúce trh korupcie. Za zmienku stojí, že podobne ako Cadotov model, aj tento model predpokladá, že keď je skorumpovaný byrokrat prichytený neskorumpovaným nadriadeným, dostane okamžitú výpoveď. Andvig a Moene tvrdia, že keď je počet byrokratov normalizovaný k 1, funkcia nákladov byrokratov môže byť interpretovaná ako prevdepodobnostné rozdelenie. Podľa Andviga a Moena je toto rozdelenie normálne, oproti Luiovmu rovnomernému rozdeleniu. Podľa Andviga je nelineárne rozdelenie potrebné pre získanie niekoľko rovnovážnych stavov. Tomuto modelu sa budem ešte podrobnejšie venovať. Andvig tvrdí, že v tejto oblasti je možné skonštruovať viacero zaujímavých modelov, čoho dôkazom je napríklad Strand (1989)⁴⁴.

Štvrtý model, ktorý spomeniem a budem sa ním aj podrobne zaoberať je model autorov A Sheiflera a R. Vishneho. Títo autori sa sústreďujú najmä na korupciu a alokáciu. V centre ich skúmania sa nachádzajú rozvojové a postkomunistické krajiny.

Je prínosné spomenúť ešte modely, ktoré zapadajú do kategórie QUEUE modelov⁴⁵ (napr. Lui⁴⁶). Skoro každá verejná administratíva zahrňuje tento „frontový aspekt“. Väčšina administratívnych procedúr sú časovo náročné a s každým prípadom sa musí nakladať osobitne, zatiaľ čo ostatné musia počkať. Týmito modelmi sa nebudem zaoberať v tejto práci, lebo sú väčšinou veľkým zjednodušením reality a sú nepresným nástrojom. Napríklad Lui predpokladá v svojom QUEUE modeli, že príchod jednotlivcov do úradu je daný poissonovým rozdelením, čas v akom je jednotlivec obslužený závisí na exponenciálnom rozdelení, atď. Existuje teda veľké množstvo týchto modelov, s toľkými variantami počiatočných predpokladov, až ich miera špecifickosti sa viaže na konkrétne situácie. Takže nejaký všeobecný vzorec chovania nám uniká.

⁴⁴ ANDVIG, J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 26.

⁴⁵ ANDVIG, J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 9.

⁴⁶ ANDVIG, J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 32.

2.2. Korupčné modely rôznych tržných štruktúr (Susan Rose-Ackerman)⁴⁷

2.2.1. Definícia

*„Illegal or unauthorized transfer of money or an in-kind substitute. The person bribed must necessarily be acting as an agent for another individual or organization since the purpose of the bribe is to induce him to place his own interests ahead of the objectives of the organization for which he works”.*⁴⁸ Fakt, že jednotlivec dostane úplatok neznamená, že jeho chovanie bude rozdielne ako v prípade bez korupcie (výrobca môže byť vybraný kvôli jeho najvyššej efektívnosti, na druhej strane kvôli najvyššiemu úplatku, ktorý je ochotný dať). Prijemca úplatku musí mať nejakú moc v rukách, ku ktorej sa dostal buď kvôli nedokonalosti trhu alebo inštitucionálne zázemie režimu mu poskytuje jeho pozíciu so slobodným rozhodovaním.

2.2.2. Úvod

Susan Rose-Ackermanová, autorka tohoto modelu uvádza, že korupčný vzťah skúmaný v tomto modeli je vzťah medzi súkromnou osobou a vládnym byrokratom, kde súkromník má tendenciu uplácať vládneho byrokrata, aby získal vládny kontrakt. Napriek tomu však táto situácia môže byť zovšeobecnená na situáciu, kde súkromný, mimovládny úradník je príjemcom úplatku a na situáciu, kde jeden vládny úradník upláca druhého.

Autorka analyzuje **tri** prípady. V prvom prípade si vládny úradník vyberá s množstva predajcov, ktorí ponúkajú buď identické alebo odlišné produkty, ale presne definované v akých aspektoch odlišné. Ak sú odlišné, autorka predpokladá známe preferencie vládneho úradníka, takže menej preferovanú alternatívu si úradník vyberie, len

⁴⁷ viz ROSE-ACKERMAN, S.: The economics of corruption FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 77-93.

⁴⁸ ROSE-ACKERMAN, S.: The economics of corruption FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 77

za menšiu cenu. V druhom prípade autorka nepredpokladá známosť preferencií a v treťom prípade autorka nepredpokladá ani súťaž a analyzuje teda bilaterálny monopol.

Na rozdiel od práce Beckera a Stiglera, Rose- Ackermanová berie do úvahy iba rozsah v akom organizácia súkromných trhov a štruktúra vládnych programov vytvárajú podnety pre korupčnú aktivitu.

2.2.3. Mnoho predajcov a znalosť preferencií

2.2.3.1. Nediferenciácia produktov

Ak vláda vie presne aký produkt potrebuje a nájde veľké množstvo predajcov, korupcia bude eliminovaná. Ak existuje trh pre výrobok, ktorý vláda požaduje a neexistujú cenové výhody pre predajcov, vláda výrobky kúpi za tržnú cenu. Na druhej strane, keď vláda požaduje nejaké výrobky a predaj vláde je lacnejší pre predajcu, korupcia sa môže vyskytnúť. Predajcovia budú chcieť získať tento výhodný obchod. Tento prípad je v podstate podobný prípadu s diferenciáciou produktov. Ak pre výrobok trh neexistuje, otvára sa tu určitý priestor pre korupciu. Situáciu môže vláda vyriešiť formou aukcie (ak trh s vládou je pre predajcov jediným trhom, výrobcu môžu nekalo kooperovať).

2.2.3.2. Diferenciácia produktov

V tomto prípade máme veľa predajcov a diferencovaný produkt. Korupcia sa nevyskytne, ak pre produkt existuje trh a výrobca nemá z predaja vláde cenové výhody. Keď však trh pre produkt neexistuje a predaje vláde prinášajú podstatné cenové výhody, korupcia sa s najväčšou pravdepodobnosťou vyskytne.

Ako autorka tvrdí, aby sme túto situáciu mohli analyzovať, musíme prijať nejaké pravidlá, podľa ktorých vládny úradník majúci na starosti obchod, koná. Vysoko postavený vládny úradník, ktorý má na starosti hospodársku politiku, zadá štátne preferencie. Vyjednávanie obchodu je prenechané nižšie postavenému vládnomu úradníkovi, ktorý sa neskôr bude zodpovedať vyššie postavenému.

Ak sú predajcovia znalí štátnych preferencií, ponúknu vláde nejaké konkrétne spotrebné balíky. Cenovo-kvalitatívne atribúty balíkov budú ekvivalentné, inak by dominujúci predajca predal (tzn. s nižšou cenou alebo vyššou kvalitou) a všetky balíky sa budú vláde zdať rovnako vyhovujúce.

Z toho vyplýva, že úradník majúci na starosti obchod, vyhovie vyššie postavenému úradníkovi prijatím obchodu s ktoroukoľvek firmou. Na tento podnet nižšie postavený byrokrat zorganizuje trh úplatkov, kde informuje každú skorumpovanú firmu o cenových ponukách, ktoré dostal.⁴⁹

Nech G = zisk byrokrata v dolároch

π_i = zisk predajcu i v dolároch

a

$$G(X^i) = X^i - J(X^i) - R(X^i) \quad (1)$$

$$\pi_i(X^i) = P^i q - T^i - X^i - D^i(X^i) - N^i(X^i) \quad (2)$$

kde

X^i = veľkosť celkového úplatku zaplateného predajcom

P^i = cena za jednotku predajcovho produktu i

q = množstvo požadované vládou (predpoklad že je dané)

$J(X^i)$ = predpokladaná pokuta byrokratovi, $J' \geq 0$

$R(X^i)$ = morálne náklady v dolároch byrokrata keď akceptuje úplatok,
 $R' \geq 0$

T^i = totálne náklady na vyrobenie q jednotiek pre predajcu i

$D^i(X^i)$ = predpokladaná pokuta predajcu, $D' \geq 0$

$N^i(X^i)$ = morálne náklady v dolároch predajcu keď ponúkne úplatok,
 $N' \geq 0$

Premennú $J(X^i)$ môžeme vypočítať ako súčin priemerného trestu uvaleného po usvedčení a pravdepodobnosti zatknutia a usvedčenia.⁵⁰ Podobne dostaneme premennú $D^i(X^i)$.

Úradník akceptuje úplatok len keď $X \geq J(X) + R(X)$. Autorka rozlišuje 4 prípady:

⁴⁹ Tento model vychádza z Beckerovej analýzy kriminality. Model nerozlišuje výnosy a straty predajcu a výnosy a straty predstaviteľa firmy, ktorý má na starosti obchod s vládou.

⁵⁰ Ak je trestom uväznenie, potom morálne náklady a tresty by mali byť vyjadrené ako straty užitočnosti a nie dolárov.

- 1) Žiadne úplatky niesú akceptovateľné.
- 2) Všetky úplatky sú akceptovateľné, lebo napríklad $J'+R' < 1$ a $J(0)+R(0) = 0$
- 3) Všetky úplatky menšie ako určité maximum budú akceptovateľné, ale všetko väčšie nebude, lebo medzné morálne náklady a/alebo medzný očakávaný trest sa zvyšujú so zvyšujúcim X .

Tento prípad sa vyskytuje v situáciách, keď väčšie úplatky sú ľahšie odhalené ako menšie alebo, keď trest uložený po usvedčení je stúpajúcou funkciou X . Odmena, X^* , ktorá maximalizuje byrokratov výnos je keď $1 = J_x + R_x$. Ak sú predajci ochotní ponúknuť úplatok vyšší ako X^* , byrokrat sa nevie rozhodnúť a musí určiť, ktorá z firiem kontrakt získa.

- 4) Úplatky väčšie alebo rovné nejakému minimálnemu úplatku budú akceptovateľné, pretože napríklad $J'+R' < 0$ a $J(0)+R(0) \geq 0$.

Každý úplatok väčší ako určité X_{\min} je akceptovateľný. Ak každý predajca ochotný podplácať má cenu P^i a charakteristiky produktu sú fixné, potom má každý predajca prijateľnú množinu úplatkov, ktorú zaplatí radšej ako by mal stratiť kontrakt. Množina vyzerá nasledovne:

$$X^i \leq P^i q - T^i - D^i(X^i) - N^i(X^i) \quad (3)$$

Ďalej musí platiť

$$P^i q - T^i > 0,$$

čo znamená, že firma musí mať nadmierne zisky buď z dôvodu, že je efektívnejšia ako medzná firma alebo bariéry pre vstup generujú monopolné zisky pre všetky firmy. Každá firma má svoj maximálny úplatok X_0^i . Firma s najväčším úplatkom $\max_i [X_0^i] = X_0^m \geq X_{\min}$ získa kontrakt. Môže sa však vyskytnúť dražba a tak skutočný úplatok je medzi X_0^m a X_0^{m-1} .

Autorka predpokladá, že pokuta sa nelíši medzi firmami; úspešná firma bude tá, ktorá bude mať najväčší rozdiel medzi príjmami a súčtom morálnych a produkčných nákladov v X_0^i . Veľkosť maximálneho úplatku klesá s rastúcimi

produkčnými nákladmi a nahradením pracovníkov zodpovedných za predaj pracovníkmi svedomitejšími.

2.2.4. Mnoho predajcov a neznalosť preferencií

2.2.4.1. Základný model

Znalosť preferenčnej mapy vlády je dosť nerealistický predpoklad. Autorka teda v tomto prípade predpokladá neznalosť. Napriek tomu, že firmy produkujú výrobky s rôznou hladinou kvality Y^i , model bude predpokladať konštantnú úroveň kvality. Toto zjednodušenie nie je až také limitujúce. Keď sa mení cena pri danej kvalite, je to akoby sa menila kvalita pri danej cene. Podobne ako v podkapitole 2.2.3.2., nech

$$J = J(P^i, Y^i, X^i), \quad J_p \geq 0, \quad J_y \leq 0, \quad J_x \geq 0, \quad J(0, Y^i, X^i) = 0 \quad (4)$$

$$D^i = D(P^i, Y^i, X^i), \quad D_p \geq 0, \quad D_y \leq 0, \quad D_x \geq 0, \quad D^i(0, Y^i, X^i) = 0 \quad (5)$$

Každá firma má iné fixné Y^i a cena P^i je pohyblivá. Prijateľná množina pre firmu je:

$$0 \leq P^i q - T^i - X^i - D^i(P^i, Y^i, X^i) - N^i(X^i) \quad (6)$$

Kde $X_0^i(P^i)$ reprezentuje kombinácie, ktoré prinášajú nulový zisk pre firmu. Za predpokladu konkurencie, je možné určiť, ktorá firma získa kontrakt v troch krokoch.

- 1) Najprv je nutné určiť tvar $X_0^i(P^i)$ pre každé i .
- 2) Je nutné špecifikovať cenovo-úplatkovú kombináciu pre každú firmu, ktorá maximalizuje byrokratov čistý zisk G_{\max}^i , keď zisky firmy sú nulové, kde

$$G^i = X^i - J(P^i, Y^i, X^i) - R(X^i) \quad (7)$$

- 3) Byrokrat si vyberá firmu s najväčším ziskom G_{\max}^{51} . Ak je málo času na cenové vyjednávanie firma môže ignorovať byrokratove preferencie a G_{\max} sa nedosiahne. Môže však experimentovať s rôznymi kombináciami, ak pozná ponuky ostatných firiem. Toto experimentovanie však vedie k ziskovo maximálnej ponuke byrokrata.

2.2.4.2. Dve funkcie trestu (penalizácie) firmy

Rose- Ackermanová ďalej poukazuje na správanie sa firiem, kde očakávaný trest je konkávna funkcia rastúca v P^i a kde trest je konvexná funkcia rastúca v P^i .

Prípád 1.

Funkcia trestu je funkciou úplatku zaplateného a pravdepodobnosť usvedčenia je konkávnou funkciou príjmov firmy. Čiže očakávaný trest je konkávna funkcia a rastúca v P^i . Pre zistenie vplyvu funkcie trestu je nutnosťou skúmať ako sa mení maximálny úplatok so zmenou P^i . Predpokladá sa, že morálne náklady sú konštantné (N^*) a derivovaním $X_0^i(P^i)$ podľa P^i , vynechaním indexov dostávame

$$dX/dP = (q - D_p)/(1 + D_x) \quad (8)$$

$$d^2X/dP^2 = [-D_{pp}(1 + D_x) - (q - D_p)D_{xp}]/(1 + D_x)^2 \quad (9)$$

V bode $q = D_p$ funkcia dosahuje extrém, $d^2X/dP^2 > 0$ ak $D_{pp} < 0$. Teda maximálny prijateľný úplatok dosahuje minima keď $q = D_p$ a potom rastie. Je možné, že maximálne X akceptovateľné firmou pôjde do nekonečna, keď P ide do nekonečna ak d^2X/dP^2 je kladné pre všetky P väčšie ako nejaké P^* . Ak byrokrat akceptuje nekonečný úplatok, nebude existovať konečné riešenie X^i , ktoré maximalizuje G^i . Takéto riešenie však nemôže existovať, lebo zdroje spoločnosti sú obmedzené.

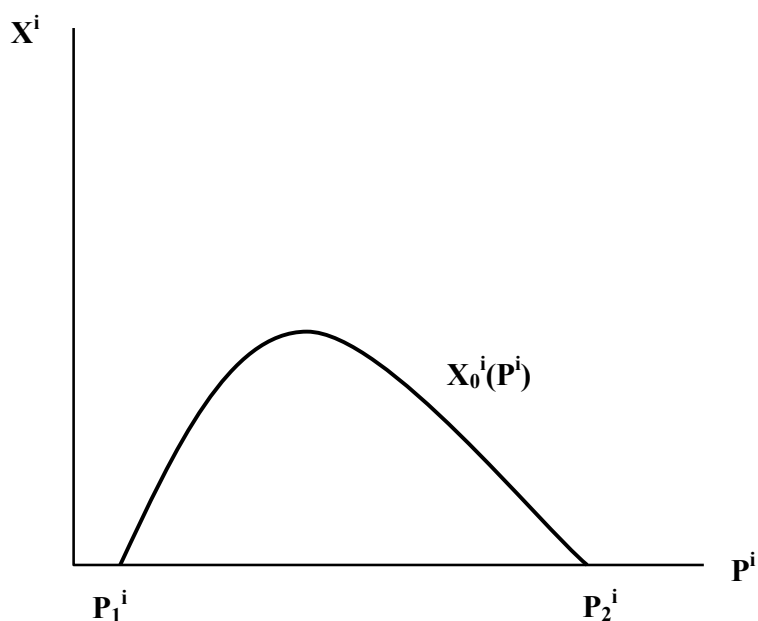
Prípád 2.

Funkcia trestu je rastúca konvexná funkcia príjmov firmy a pravdepodobnosť zatknutia a usvedčenia je nezávislá od príjmov firmy buď priamo alebo cez trest uvalený po

⁵¹ Za predpokladu racionality, byrokrat prirodzene maximalizuje svoj zisk

usvedčení. Čiže očakávaný trest je konvexná funkcia a rastúca v P^i . Medzný očakávaný trest firmy rastie s rastúcim P^i , $D_{pp} > 0$ a funkcia dosahuje konečné maximum. S predpokladom, že $D^i(P^i, X^i) = 0$ keď $P^i = 0$ a X_0^i je pozitívne pre nejaké P^* a negatívne pre nejaké $P^{**} > P^*$, potom maximálny úplatok je v $q = D_p$, je pozitívny a funkcia $X_0^i(P^i)$ má jeden vrchol (viz Diagram 1).

Diagram 1

Zdroj: ROSE-ACKERMAN, S.: *The economics of corruption*, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: *The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I.*, Great Britain, MPG Books, 1999, str. 82

2.2.4.3 Dve funkcie trestu byrokrata a rovnovážny úplatok

Je nutné rolišovať dva prípady. V oboch prípadoch autorka predpokladá, že $J = 0$ pre $P = 0$, $J_p \geq 0$, a $J_{pp} \leq 0$. Ďalej sa zdá byť realistickým predpokladom, že trest po odsúdení je nezávislý na cene P z čoho vyplýva, že $J_p \rightarrow 0$ keď $P \rightarrow \infty$ a pravdepodobnosť usvedčenia sa blíži k 1.

Prípado A.

Medzný trest vzhľadom na X je menší ako 1 ($J_x < 1$). Tento prípad sa vyskytuje, keď legálny trest usvedčeného úradníka je nezávislý na výške úplatku, zatiaľ čo pravdepodobnosť zatknutia závisí iba na cene, za ktorú je kontrakt vyjednávaný.

Prípado B.

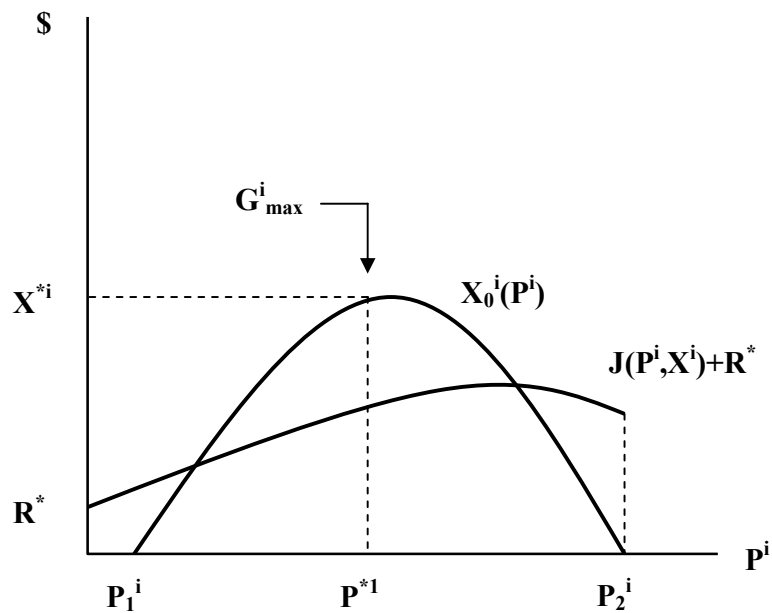
Prípado, keď $J_x \geq 1$ pre všetky P väčšie ako nejaké P^* . Tento prípad sa vyskytuje v režime, ktorý uvažuje trest po usvedčení aspoň taký vysoký ako výška úplatku.

S predpokladom, že morálne náklady sú konštantné, derivovaním (7) podľa P dostávame:

$$dG/dP = dX/dP(1-J_x) - J_p \quad (10)$$

V prípade 2, X_0^i dosahuje konečného maxima pre firmu i , a G musí byť tak isto maximalizované pre konečné P a X . Tvar J_x je nepodstatný (viz Diagram 2).

Diagram 2

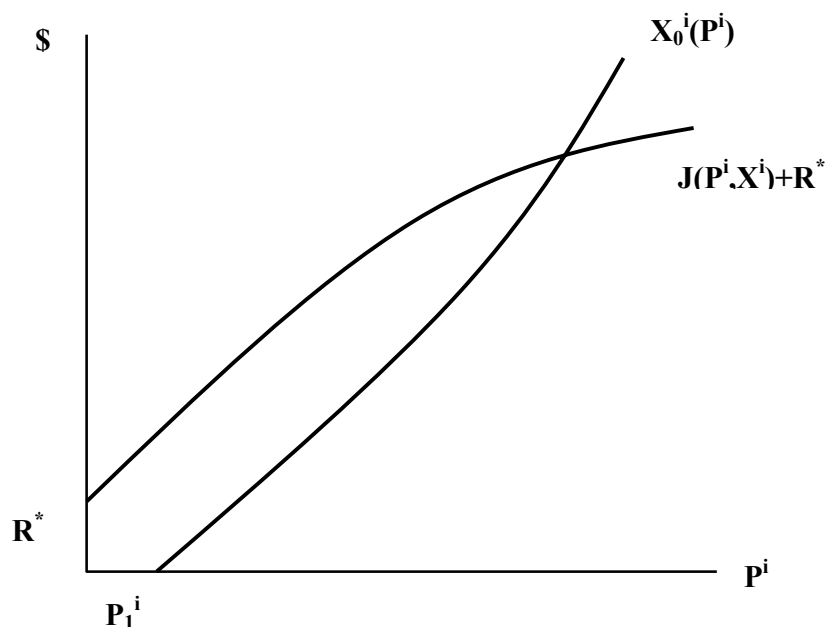

Zdroj: ROSE-ACKERMAN, S.: *The economics of corruption*, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: *The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I.*, Great Britain, MPG Books, 1999, str. 85

Na druhej strane, ak platí prípad 1, J_x je má kritický význam.

Ak platí prípad A, hrubý medzný výnos zo súhlasu s vyššou cenou dX/dP bude väčší ako medzné náklady z prijatia úplatku $J_x[dX/dP + J_p]$ od určitého P , ak $J_p \rightarrow 0$ keď $P \rightarrow \infty$ (viz Diagram 3).

Diagram 3

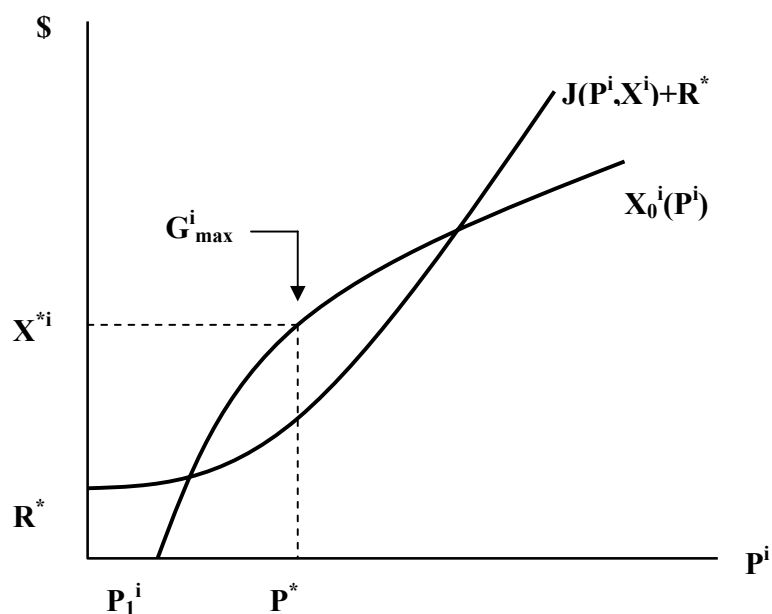

Zdroj: ROSE-ACKERMAN, S.: *The economics of corruption*, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: *The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I.*, Great Britain, MPG Books, 1999, str. 86

Takže nekonečné úplatky budú preferované aj firmou aj byrokratom, a ak $d^2X/dP^2 > 0$, nekonečné úplatky budú aj vyžadované.

Ak platí prípad B, so stúpajúcim P , $dG/dP < 0$ od nejakého P , pokiaľ $J_p \rightarrow 0$ a $J_x \geq 1$ keď $P \rightarrow \infty$. Ani nekonečné úplatky, ani nekonečné ceny nebudú požadované, nech je akékoľvek znamienko pri d^2X/dP^2 (viz Diagram 4).

Diagram 4

Zdroj: ROSE-ACKERMAN, S.: The economics of corruption, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 86

2.2.4.3.1. Atribúty úspešnej firmy

Ak výška trestu nie je taká veľká, aby úplne eliminovala úplatkárstvo, víťazná firma s najväčším G_{max} získa kontrakt. Podľa autorkinej analýzy atribúty, ktoré musí splňovať úspešná firma sú vysoká efektívnosť (nízke T^i), malé morálne zábrany (nízke N^i), politický vplyv umožňujúci malú pravdepodobnosť trestu. Skorumpované firmy produkujúce vysoko kvalitné výrobky majú tiež veľkú šancu získať kontrakt.

Dopad trestu na budúce podnikanie je explicitne zahrnutý ako prvok D^i . Ak firma predáva iba vláde, usvedčenie môže viesť k vydieraniu vládnymi úradmi. Firma s vládnymi aj mimovládnymi obchodmi môže svoju energiu sústrediť do mimovládneho sektoru. V perfektne konkurenčnom trhu, kde sú všetky produkty homogénne a predávané za konštantnú cenu je identita predávajúceho irelevantná. Ak sú ale produkty predávané pod známou značkou, alebo predaj závisí na reputácii (poctivosť), usvedčenie dokáže veľmi vážne poškodiť aj mimovládny (privátny) biznis.

2.2.4.3.2. Stabilita konkurenčného trhu úplatkov

V predošlej analýze autorka predpokladala, že firmy, ktoré nedostanú kontrakt nezistia, kto úplatok zaplatil, alebo víťaznú firmu neudajú. Obyčajne poctivá firma má motiváciu úplatkárstvo vypátrať a nahlásiť. Problém môže byť však zložitejší pre firmu ponúkajúcu úplatok, ktorý bol odmietnutý. Firma dúfa v získanie ďalších kontraktov v budúcnosti a jej podnet mlčať je zosilnený faktom, že právo postihuje aj tých, ktorí ponúkajú úplatok bez ohľadu na úspech.

Ak sa nevíťazná firma veľmi vyhráza udaním, víťaz môže navrhnúť sformovanie kartelu, kde by sa všetky výhody rozdelili. V tomto extrémne bude všetka konkurencia redukovaná na bilaterálny monopol, ktorý autorka ďalej skúma.

2.2.5. Bilaterálny monopol

V tomto prípade je len jeden kupec a jeden predajca. Za určitých podmienok bude predané množstvo iba prerozdelenie prebytku (cena za jednotku). Dohoda na množstve môže byť uskutočnená, len keď predajca aj kupec pokladajú túto premennú za vyjednávateľnú. Účinnosť úplatku bude teda podmienená kúpnu silou účastníkov trhu bez prítomnosti predošlých odmien. Autorka využila Crossovu teóriu kúpnej sily.

Predpokladá sa, že totálny prebytok výšky M , je rozdelený medzi účastníkov na Z_1 a Z_2 , tak že $Z_1 + Z_2 > M$. Počiatočné požiadavky si môžu stanoviť ľubovoľne a každý z nich chce maximalizovať súčasnú hodnotu skutočného výnosu. Účastníka 1 reprezentuje podnikateľ, ktorý maximalizuje svoj zisk. Odklad o jedno obdobie ho stojí C_1 dolárov, ale

očakáva, že byrokrat zníži svoj požiadavok mierou koncesie r_2 . Čas kedy bude splnený podnikateľov požiadavok je $w = (Z_1 + Z_2 - M)/r_2$. Pri diskontnej sadzbe a , súčasná hodnota podnikateľa, keď trvá na požiadavku Z_1 je

$$U_1^* = Z_1 e^{-aw} - \int_0^w C_1 e^{-at} dt \quad (11)$$

(11) dosahuje maxima, zderivované podľa Z_1 v

$$[Z_1 + C_1/a]a/r_2 = 1 \quad \text{a} \quad U_1^{*''} < 0 \quad (12)$$

Ak byrokrat neprispôsobí svoju požiadavku, bude tak musieť urobiť podnikateľ. V Crossovej teórii účastníci na seba reagujú, ale nesnažia sa ovplyviť toho druhého. Rose-Ackermanová rozširuje túto analýzu o prípad úplácania. Byrokrat je pasívnym príjemcom úplatku a podnikateľ ho upláca, aby zvýšil mieru koncesie r_2 . Byrokrat si nenárokujú vyšší úplatok, než aký mu ponúkne podnikateľ a nesnaží sa zvýšiť podnikateľovu mieru koncesie r_1 .

Súčasná hodnota výnosu podnikateľa je

$$V_1^*(X) = U_1^*(X) - g^*(X) \quad (13)$$

kde $g(X)$ sú jeho náklady na úplatok, úplatok je ponúknutý teraz, ale zaplatený až neskôr a $g^*(X) = g(X)e^{-aw}$. Podnikateľa predovšetkým zaujíma jeho maximálny zisk a to keď $X = 0$ alebo $\max[U_1^*(0), V_1^*(X^*)]$, kde X^* je úplatok, ktorý maximalizuje (13).

Optimálnu hodnotu X dostaneme optimalizovaním Z_1 pri danej hodnote úplatku, potom vybraním úplatku X^* maximalizujúceho výnos a nakoniec stanovením, či $V_1^*(X) - U_1^*(X) > 0$. Najprv je treba derivovať V podľa Z_1 pre dané X

$$V^*(X) = [Z_1(X) - g(X)]e^{-aw(X)} + (C_1/a)e^{-aw(X)} + C_1/a \quad (14)$$

Maximum je keď

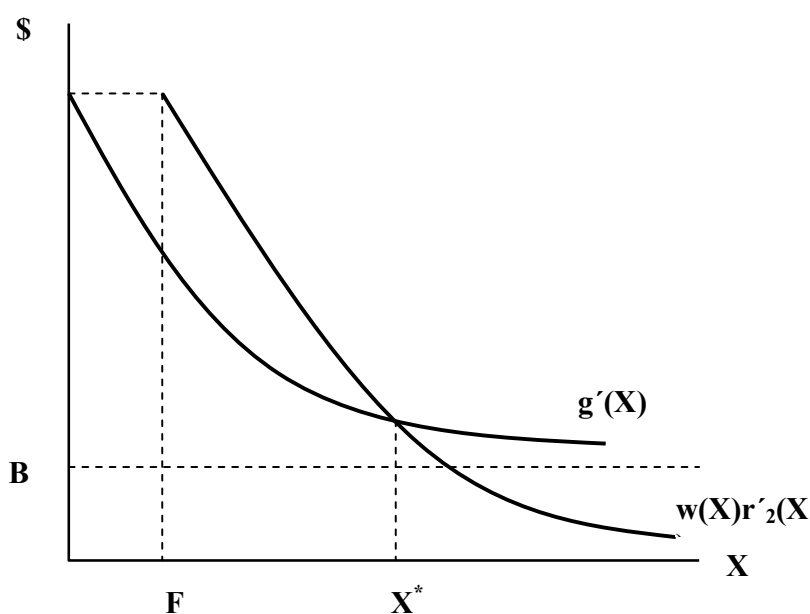
$$r_2(\mathbf{X})/a = Z_1(\mathbf{X}) - g(\mathbf{X}) + C_1/a \quad (15)$$

(15) platí pre každé \mathbf{X} , a tak v druhej časti stačí dosadiť (15) do (14) a maximalizovať (14) podľa \mathbf{X} . Výsledok bude

$$g'(\mathbf{X}) = w(\mathbf{X})r'_2(\mathbf{X}),$$

čo je výnos maximalizujúci úplatok, pokiaľ je druhá derivácia záporná.

Diagram 5

Zdroj: ROSE-ACKERMAN, S.: The economics of corruption, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 91

Diagram 5 ukazuje možnú situáciu, ktorá splňuje (16). Autorka predpokladala, že $g'(\mathbf{X})$ klesá so stúpajúcim \mathbf{X} a približuje sa \mathbf{B} , kde $\mathbf{B} \geq 1$. Tento tvar je v súlade s prechádzajúcimi kapitolami. V diagrame 5, $w(\mathbf{X})r'_2(\mathbf{X})$ je nula pre $\mathbf{X} \leq \mathbf{F}$, kde \mathbf{F} je fixný

úplatok vláde. Za hodnotou F , $r_2(X)$ rastie klesajúcim tempom. $w(X)$ klesá so stúpajúcim X , tak aj $w(X)r'_2(X)$ klesá. Za týchto podmienok, ak $g'(F) < w(F)r'_2(F)$, potom (16) platí pre nejaké kladné X^* .

Keď je už X^* vypočítané, posledná úloha, ktorú má podnikateľ, je porovnať jeho výnos v X^* a výnos v $X = 0$.

Do úvahy ešte pripadá jeden prípad. Úplatky sú atraktívne pre podnikateľa, ak pre podnikateľa je čakanie nákladné a pre byrokrata nie. To je buď s dôvodu, že projekt pre byrokrata nie je súrny, alebo vláda disponuje nejakým legálnym nástrojom, ktorý, keď je použitý správne, môže znížiť náklady kontraktu vlády. *“For example, when the government announces that a particular area will be subject to urban renewal at a specified future time, the honest government official will never buy sites offered for sale at a price higher than the discounted present value of the price expected to emerge from a condemnation proceeding. His r_2 is low while the landowner will have a high r_1 since the property has little use as an income earning investment”*.⁵²

2.2.6. Závery vyplývajúce z modelov (snaha odstrániť korupciu)

Analýza Rose-Ackermanovej ukázala dôležité oblasti, ktoré by mali byť sledované a kdeby malo byť úplatkárstvo trestané. Ukázala, že tržná štruktúra a znalosť preferencií vlády majú veľký vplyv na úplatkárstvo.

Po prvé analýza ukázala, že keď vláda kupuje výrobky na súkromnom trhu, podnety pre korupciu sú podstatne slabšie, ako keď je vláda jediným kupcom. Po druhé, keď nejaké komodity musia byť kúpené špeciálne pre vládne potreby, je potrebné mať presne definované preferencie. Tým sa zlepší systém kontroly nižších úradníkov zodpovedných za vybavenie kontraktu a odstránia sa zbytočné špekulácie.

Nanešťastie ani jedna z týchto stratégií nie je použiteľná v každom prípade. Ako príklad, súkromný dopyt po vojenských stíhačkách prakticky neexistuje a výskumné kontrakty sú nevyhnutne nejasne definované z hľadiska preferencií. Je tu však tretia možnosť, a to priama vládna produkcia. V tomto prípade vláda vstúpi na trh, len keď

⁵² ROSE-ACKERMAN, S.: The economics of corruption, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 91

nakupuje štandardné vstupy pre svoju produkciu. Tým zníži riziko úplatkárstva na minimum.

Úplatkárstvo sa však nevzťahuje len na súkromné osoby. Podnety pre korupciu sú rovnaké ako u manažérov v štátnych firmách, tak u manažérov v súkromných firmách. I keď zdroje poskytnuté štátnemu úradníkovi nemusia vždy byť transformovateľné na peniaze, môžu znamenať iné výhody (lepšie pracovné podmienky, povýšenia, väčšia moc pri určovaní hospodárskej politiky atď.). Tak ako môžu byť úplatky platené zo súkromných firemných nadštandardných ziskov, tak isto môžu byť úplatky platené z rozpočtov štátnych firiem.

Predtým, než sa pristúpi k štátnej produkcii, musí byť zrejmé, že:

- Zamestnanci štátnej firmy sú čestnejší ako ich „súkromní kolegovia“.
- Systém (motivačný) štátnych firiem znižuje zisky z úplatkárstva na minimum.
- Odhalovanie nečestných obchodov je lacnejšie ako v prípade súkromník- byrokrat.

Z analýz nakoniec vyplýva, že úplatkárstvo môže byť celkom rozšírené i v súkromnom sektore. Napríklad v USA nie je federálnym zločinom, keď podnikateľ uplatí úradníka nevládnej organizácie. Firmy samozrejme majú právo vyhodiť úradníka a napraviť škodu. Tieto sankcie môžu byť dostatočné na to, aby eliminovali korupciu vo veľkých častiach súkromného trhu, pretože veľa identických predajcov si konkuruje a na trhu je veľa kupcov ochotných kúpiť štandardizovaný produkt.

2.2.7. Komentáre

Model Rose-Ackermanovej je podľa môjho názoru zaujímavý tým, že skúma úplatkárstvo v rôznych situáciách. Autorka skúma korupciu v rôznych tržných situáciách a podmienkach. Ja by som toto skúmanie rôznych štruktúr nazval vývojom modelu. Autorka najprv uvažuje nediferencovaný produkt, čo zahrňuje nepatrný zlomok prípadov (napríklad: nákupy vojenskej techniky, ale aj tu môže byť výrobcov viac a tým aj produkt diferencovaný). Vo väčšine prípadoch je tento predpoklad nerealistický. Ďalej sa koncept vyvíja a predpokladá znalosť vládnych preferencií. Ale po chvíli skúmania je jasné, že ani toto nie je veľmi realistický predpoklad. Definovať preferencie vlády by sa ešte dalo, za podmienky, že kompetentná osoba, ktorá zostavuje preferencie, má potrebné znalosti

o hospodárskej politike, aby preferencie odpovedali realite. Avšak zaistiť, aby každý dodávateľ poznal tieto vládne preferencie, je už podstatne obtiažnejšie.

Podľa môjho názoru model dospieva k svojmu vrcholu, keď predpokladá neznalosť preferencií a skúma jednotlivé rovnovážne prípady. Avšak zase platí, že keď chceme modelovať skutočný stav vecí, dokázali by sme nájsť nekonečné množstvo premenných, ktoré by sme mohli do modelu zahrnúť. Preto tiež aj tento prípad musí mať nejaký rámec pravidiel a predpokladov, ktoré ho obmedzujú.

Tým mám na mysli priebeh funkcie zanárožňujúci veľkosť očakávaného trestu, ktorý je najprv konvexný a potom konkávny (*prípad 1* a *prípad 2*). Na vysvetlenie tohoto tvaru môžem v každom prípade nájsť niekoľko aspektov alebo podnetov, ktoré ho vyvolávajú. To je však z pohľadu objektivity, vytrhnutie niekoľko aspektov z celku, ktoré platia v konkrétnych prípadoch, alebo sú empiricky potvrdené. Tento prístup platí aj pre predpoklad tvaru medzného trestu (*prípad A* a *prípad B*).

Konštelácia *prípady 1* (konkávna funkcia príjmov firmy) a *prípady A* (medzný trest vzhľadom na X je menší ako 1) ukazuje, že nekonečné úplatky môžu byť požadované. To určite nie je možné kvôli obmedzenosti zdrojov spoločnosti. Odhliadnúc od pojmu nekonečna, táto situácia nie je možná i z ďalšieho dôvodu. Keby bol stúpajúci trend v požadovaní úplatkov v priebehu niekoľkých rokov, stále väčšie množstvo požadovaných zdrojov sa musia odniekiaľ čerpať, a to budí zvýšenú pozornosť. Teda pravdepodobnosť odhalenia sa zvyšuje. Pravdepodobnosť odhalenia sa môže zvyšovať s čerpanými zdrojmi až do tej miery, že dosiahne hodnotu blízku jednej, a teda skoro všetky úplatky budú odhalené.

Napriek týmto námietkám si myslím, že prípad, kde je veľa kupcov a neznalosť vládnych preferencií asi najlepšie popisuje rozhodovanie sa jednotlivca, či sa stane úplatným.

Prípad bilaterálneho monopolu je podľa môjho názoru skôr teoretická hračka ako reálny prípad. Zahrňuje veľmi malé množstvo skutočných prípadov a podstatne zjednodušuje realitu. Svoje opodstatnenie by snád mal v korupcii prerastených spoločnostiach.

2.2.8. Aplikácia na Českú republiku

Rose-Ackermanovej modely, prioritne prípad s mnoho kupcami a neznámymi preferenciami, podľa môjho názoru výborne aproximuje jednanie jednotlivcov v Českej republike. Povedal by som, že väčšinu korupčných situácií môžem pomocou tohoto modelu vysvetliť. Je to model rozhodovania sa, a až na výnimky neuvažuje nejaké extrémne situácie typické pre krajiny s vysokou mierou korupcie. Ako sama autorka tvrdí, nie je to len vzťah medzi byrokratom a súkromníkom, ale aj medzi nevládnym úradníkom a súkromníkom a dokonca aj vzťah medzi dvoma byrokratmi. Môžno je treba povedať, že model Andviga a Moeneho poukazuje na rozdielnosť ekonomicky motivovanej korupcie a politicky motivovanej. Model Rose- Ackermanovej však tvrdí, že tieto situácie sú v podstate podobné. Z hľadiska zjednodušenia reality a nekomplikovania situácie ďalšími premennými sa prikláňam k názoru Rose- Ackermanovej.

Väčšina prípadov korupcie, by sa dala aproximovať týmto modelom o úplatkárstve. Úplatok nemusí mať vždy formu finančnej čiastky, ale môže byť vo forme už spomínaných lepších pracovných podmienok, povýšení, väčších kompetencií, výhod atď. Problém môže nastať, keď chceme tieto nefinančné úplatky vyjadriť kvantitatívne formou peňazí. Človek je tvor subjektívny a tak aj jeho vnímanie hodnoty.

Na záver konštatujem, že modelom Rose-Ackermanovej môžem s veľkou presnosťou aproximovať korupciu a korupčné chovanie sa jednotlivcov v Českej republike.

2.3. Korupčné modely (Jean Chr. Andvig a Karl Ove Moene)⁵³

2.3.1. Definícia

“A member of a public organization acts in a corrupt way if he directly or indirectly deals with a non- member and uses the organization`s resources including his decision

⁵³ viz ANDVIG, J.C., MOENE, K.O.: How corruption may corrupt, FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I, Great Britain, MPG Books, 1999, str. 41-54.

making power and special information to acquire payment and is against the rules of the organization or against the law.

*A member of the public demands a corrupt act if he or tries to bribe a bureaucrat. The suppliers of corrupt services are those bureaucrats who choose to take bribes as payments for illegal services. In the model the period length is so short that a member of the bureaucracy and a member of the public can at most transact one corrupt service per period”.*⁵⁴ Predpokladá sa, že korupčné operácie sú homogénne, tak že miera korupčných transakcií môže byť indikovaná počtom skorumpovaných byrokratov v tejto analýze normalizovaných k 1. Ďalej autor uvažuje, že všetci potencionalni úplatkári vyžadujú rovnaké množstvo korupčných služieb.

2.3.2. Úvod

Títo dvaja autori skúmajú hypotézu, ako môže tá istá socioekonomická štruktúra mať vplyv na vznik rôznych mier korupcie. Skúmajú dopyt aj ponuku po korupčných úkonoch. Zameriavajú sa na čisto ekonomicky motivovanú korupciu a ohraničujú analýzu na verejnú byrokraciu. To neznamená, že politicky motivovaná korupcia je nepodstatná, to by však vyžadovalo iný typ prístupu. Predpokladajú, že niektoré pravidlá nie je možné zmanipulovať. Ba čo viac, žiadny poctivý byrokrat nie je neprávom potrestaný v ich modeli, čo môže byť bežným prípadom, keď uvažujeme politickú korupciu.

2.3.3. Krivka dopytu po korupcii

Nech množstvo skorumpovaných byrokratov je y a neskorumpovaných $1 - y$. Úplatkár (briber) nevie, kto je skorumpovaný a hľadá príjemcu úplatku (bribee). Pravdepodobnosť, že nájde príjemcu úplatku po N pokusoch je $(1-y)^{N-1}$. Takže N má geometrické rozdelenie s očakávanou hodnotou $E(N) = 1/y$. Uvažuje sa, že skorumpovaní byrokrati nehľadajú úplatkárov. Morálne a reálne náklady úplatkára i , ktorý upláca, sú q_i .

⁵⁴ ANDVIG, J.C., MOENE, K.O.: How corruption may corrupt, FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I, Great Britain, MPG Books, 1999, str. 42

Nadbytočný zisk zo získania korupčnej služby za cenu \mathbf{b} je $\pi_i(\mathbf{b})$, kde $\pi'_i(\mathbf{b}) < 0$. Očakávaný zisk kupcu korupčnej služby je

$$P_i = \pi_i(\mathbf{b}) - q_i/y \quad (1)$$

Súkromní agenti majúci $P_i > 0$ sú ochotní korupčne jednať. Celkový dopyt po korupčných službách je proporcionálny počtu súkromných agentov s kladným P_i . Dopyt teda je

$$D = D(\mathbf{b}, y) \quad (2)$$

Čím vyšší úplatok \mathbf{b} tým nižšie D . Pre dané \mathbf{b} , dopyt po korupcii stúpa so stúpajúcim výskytom korupcie y . Pre zjednodušenie sa predpokladá, že funkcia D v (2) je spojitá a diferencovateľná.

Vybraním vhodných jednotiek sa dá odvodiť dlhodobý vzťah medzi úplatkom \mathbf{b} a mierou (normalizovanou) korupcie y z rovnice $D = D(\mathbf{b}, y)$, čo dáva $\mathbf{b} = E(y)$ ako dlhodobú dopytovú krivku. Derivovaním vyjde

$$E' = db/dy = (1 - D_y)/D_b$$

$$\text{Kde } D_b < 0 \text{ a } 1 - D_y > 0$$

$$< 0$$

Takže je možné mať dlhodobú dopytovú krivku, ktorá je rastúca, a kde dopyt indukuje ponuku.

2.3.4. Krivka ponuky korupcie

Podnety a motívy konania byrokrata čestne sú veľmi podobné pracovníkovi zastávajúceho podobný post v súkromnej firme. V modeli je počet bykratov daný a normalizovaný k 1. Všetci bykrati majú svoje úžitkové funkcie lineárne v peniazoch a dostávajú plat w za obdobie. Uvažuje sa w pozitívne.

Byrokrati sú heterogénni, čo sa týka nákladov nimi poskytnutých korupčných služieb. Tým sú myslené internalizované morálne náklady, alebo vnútropodnikové náklady spojené s pozíciou byrokrata. Každý byrokrat má na výber medzi skorumpovanosťou a čestnosťou. Má k dispozícii nekonečný horizont konania a vypočítava budúce príjmy diskontným koeficientom $\beta = 1/(1+r)$. Očakávaná hodnota racionálneho byrokrata i v období t je

$$V_i(t) = w + \max[b - c_i + U_i(t), \beta V_i(t+1)] \quad (3)$$

V (3) je b úplatok, c_i sú náklady skorumpovaného byrokrata, $b - c_i + U_i(t)$ je jeho očakávaný zisk ak poskytne korupčnú službu v období t . Ak ostane čestný, určite nestratí prácu a dostane $\beta V_i(t+1)$ za ďalšie obdobie. Očakávané dôsledky skorumpovanosti sú vyjadrené ako

$$U_i(t) = (1-s) \beta V_i(t+1) + s[y(\beta V_i(t+1) - B)] + (1-y)(-b) \quad (4)$$

V rovnici (4) je exogénne determinovaná pravdepodobnosť chytenia pri korupčnej transakcii $0 \leq s \leq 1$. Byrokrat nie je chytený s pravdepodobnosťou $(1-s)$ a do ďalšieho obdobia môže ísť s tými istými podmienkami. Ak je chytený, potom záleží, či je chytený skorumpovaným alebo neskorumpovaným kolegom. Čestný kolega nahlási skorumpovaného byrokrata vyššiemu nadriadenému, u ktorého sa predpokladá, že je čestný. Táto vyššia autorita okamžite skonfiškuje úplatok b a prepustí byrokrata. Takže byrokrat s pravdepodobnosťou $s \cdot (1-y)$ obdrží $(-b + \beta B)$ ako najlepšiu variantu.

Ak je skorumpovaný byrokrat chytený byrokratom, ktorý je tiež skorumpovaný, môže uplatiť úplatkom B svojho kolegu a neprepustia ho. Je tu pravdepodobnosť $s \cdot y$ obdržania $(-B + \beta V_i)$ za ďalšie obdobie. V úvahu pripadajú rôzne hodnoty B :

- a) $B = 0$; skorumpovaní úradníci neudajú jeden druhého. Toto môže byť výsledok stratégie „ako ty mne, tak ja tebe“.
- b) $B = \theta(\beta V_i(t+1))$; zisk z toho, že byrokrat nie je prepustený je rozdelený medzi oboch, $0 < \theta < 1$. Toto môže byť výsledok jednania medzi oboma.

c) $\mathbf{B} = \mathbf{b}$; potencionálny udavač dostane ten istý úplatok, ako byrokrat prichytený pri preberaní úplatku.

Všetky tri prípady dávajú kvalitatívne rovnaké výsledky, keď sú aplikované v modeli. Formálne sa autori držia prípadu c). Potom rovnica V_i je pre byrokratov uplácanych priamo aj nepriamo cez iných byrokratov rovnaká.

Stacionarita je za prädpokladu $V_i(\mathbf{t}) = V_i$ a $U_i(\mathbf{t}) = U_i$ pre všetky \mathbf{t} . Z (3) môžeme jednoducho dostať hodnotu stratégie neskorumpovanosti, a to

$$V^N = w/(1-\beta) \quad (5)$$

čo je len súčasná hodnota budúcich platov. Očakávaná súčasná hodnota nasledovania korupčnej stratégie je

$$V_i^c = [w + b(1-s) - c_i] / [1 - \beta(1 - s(1-y))] \quad (6)$$

Rovnica (6) ukazuje, že keď je V_i^c kladné, podnet byť skorumpovaným je vyšší s rastúcim y . Racionálny byrokrat sa rozhodne korupčne jednať ak $V_i^c > V^N$. Použitím (5) a (6) dostaneme identicky

$$c_i < (1-s)b - s(1-y)w/r$$

kde $\beta = 1/(1+r)$. Pravá strana rovnice je rovná očakávanému zisku, prvý člen je očakávaný ponechaný úplatok a druhý člen očakávaná strata budúcich príjmov. Byrokrati s nižšími nákladmi c_i ako očakávaný výnos z korupcie budú konať korupčne.

Ku každému byrokratovi je priradená hodnota c_i a predpokladá sa rozloženie c_i na intervale $[c^1, c^2]$ s kumulatívnou hustotou, tak že $F(c^1) = 0$ a $F(c^2) = 1$. Takže podiel byrokratov, ktorí budú jednať korupčne je $F((1-s)b - s(1-y)w/r)$. Počet skorumpovaných byrokratov je tým vyšší,

- čím je vyšší predpokladaný výskyt korupcie y ;
- čím vyšší je úplatok b ;
- čím nižší je plat w ;

- čím nižšia je exogénna pravdepodobnosť prychytenia s ;
- čím vyššia je diskontná miera r .

Diskontný koeficient β môže byť interpretovaný, ako pravdepodobnosť, že sa politický režim respektíve pravidlá správneho systému nezmenia. Čím vyššia pravdepodobnosť zmeny režimu tým vyššie r a y . Rovnovážne hodnoty b a y sú také, ktoré splňujú nasledujúce podmienky

$$F((1-s)b-s(1-y)w/r) = y \quad \text{pre} \quad 0 \leq y \leq 1 \quad (8)$$

$$b = E(y) \quad (9)$$

Matematicky, rovnice (8) a (9) predstavujú Nashovu rovnováhu v zmysle teórie hier. Táto interpretácia predpokladá, že každý byrokrat dokáže odhadnúť hodnoty ostatných byrokratov c_i , a že každý predikuje rovnovážnu hodnotu y na základe predpokladu racionálneho správania sa zo strany ostatných. Toto je nie vždy splnené. Napriek tomu ak byrokrat pozná svoje c_i a prispôbi svoj súčasný výber vedomosti o miere korupcie, ktorú má z minulosti, dáva model zmysel. Je teda možné písať $y(t) = F((1-s)b-s(1-y(t-1))w/r)$. Keď $y(t)=y(t-1)$ a stacionárna rovnováha je dosiahnutá. Takáto rovnováha je lokálne stabilná, ak malá odchylka od y^* v období t vedie späť k y^* .

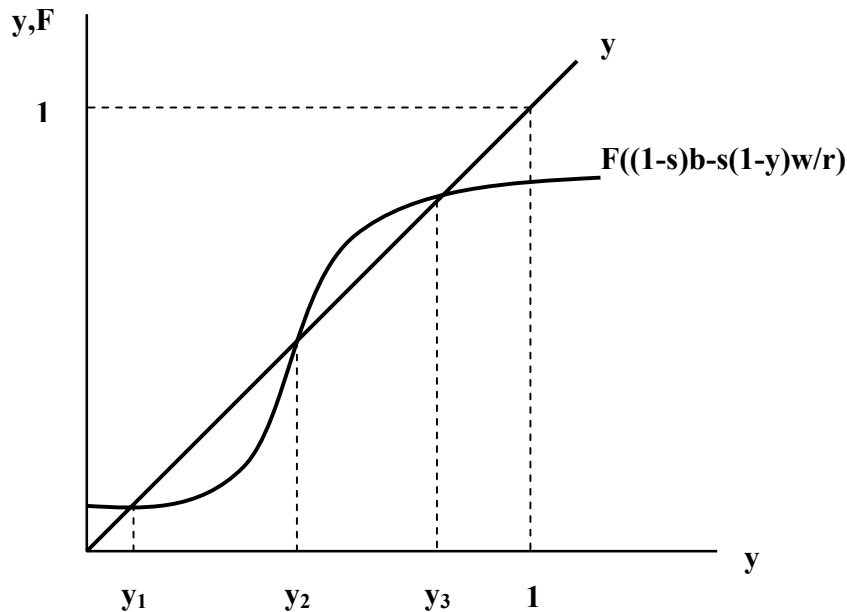
2.3.5. Rovnovážne stavy

V tejto kapitole autori popisujú rovnovážne stavy korupcie a príslušné tržné hodnoty, ktoré vyčisťujú trh. Jednotlivé stavy závisia na rozdelení c_i u byrokratov. Nie je ťažké si všimnúť, že sa často budú vyskytovať mnohonásobné rovnováhy.

2.3.5.1. Normálne rozdelenie c_i

Keď sú hodnoty c_i normálne rozdelené dostávame prípad s tromi rovnovážnymi stavmi y na krivke ponuky pre dané b , konkrétne priesečníky medzi y -krivkou a F -krivkou (Diagram 6).

Diagram 6

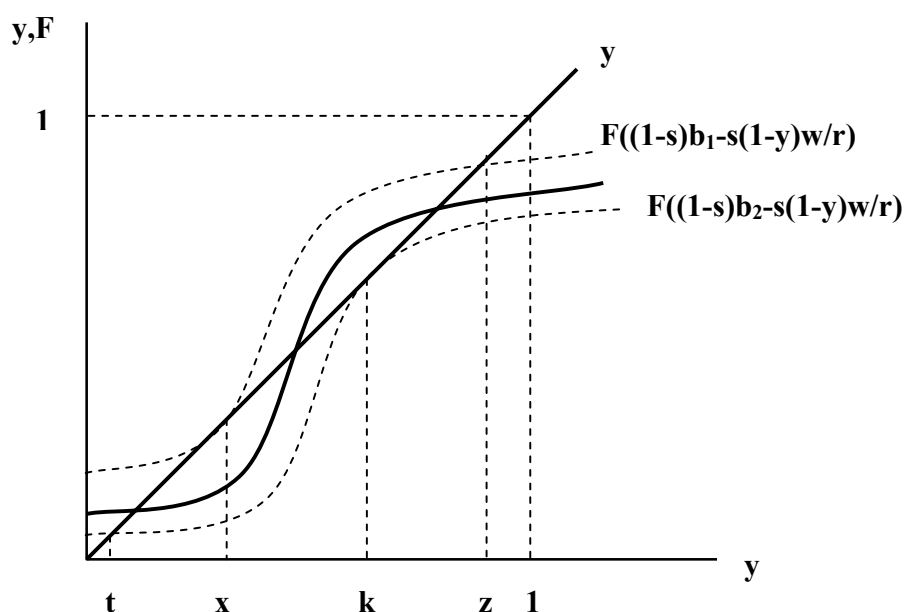
Zdroj: ANDVIG, J.C., MOENE, K.O.: How corruption may corrupt, FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 47

Z hľadiska teórie hier Diagram 6 dáva **3** rovnovážne stavy. Avšak len dva sú stabilné. Ak vnímaná miera korupcie je pod kritickou hodnotou y_2 , proces konverguje krok za krokom do bodu y_1 . Ak vnímaná miera korupcie je nad kritickou hodnotou y_2 , proces konverguje krom za krokom do bodu y_3 .

Mechanizmus funguje nasledovne. Zvýšenie úplatku b posunie **F- krivku** hore. Najvyšší úplatok, pri ktorom sa dosahuje najnižšia korupcia je b_1 , ako je ilustrovaný vrchnou prerušovanou čiarou (Diagram 7). Ak $b < b_1$ ponuková krivka „nízkej“ korupcie je spojitá a rastúca funkcia b . Ak $b > b_1$ rovnovážna ponuková krivka korupcie skočí do bodu z , kde dosahuje rovnovážny stav „vysokej“ korupcie. Najnižší úplatok, ktorý dosahuje takúto rovnováhu je b_2 , ako je ilustrované spodnou prerušovanou čiarou. Pre $b > b_2$ krivka „vysokej“ korupcie je spojitá a rastúca funkcia b . Ak $b < b_2$ rovnovážna ponuková krivka korupcie skočí do bodu t .

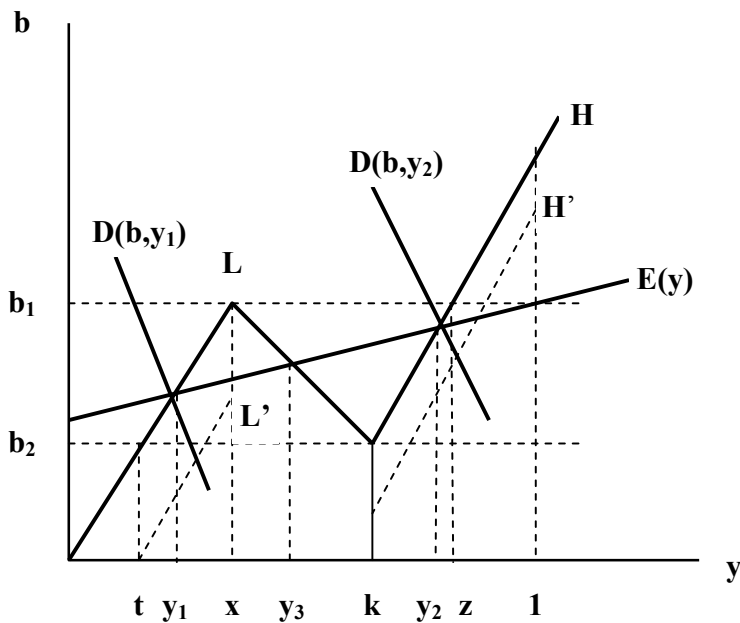
Krivka dlhého obdobia s rôznymi hodnotami \mathbf{b} je ilustrovaná na Diagrame 8, kde \mathbf{b}_1 , \mathbf{b}_2 a \mathbf{t} , \mathbf{x} , \mathbf{k} , \mathbf{z} korešpondujú s bodmi na Diagrame 7. Stojí za povšimnutie, že krivka \mathbf{L} je relevantná pre interval $[\mathbf{b}_1, \mathbf{b}_2]$ iba pre body $\mathbf{b} < \mathbf{b}_2$ (spodná rovnováha) a krivka \mathbf{H} je relevantná pre body $\mathbf{b} > \mathbf{b}_1$ (vrchná rovnováha). Bodkovaná čiara je nepodstatná z hľadiska stability.

Diagram 7

Zdroj: ANDVIG, J.C., MOENE, K.O.: How corruption may corrupt, FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 49

Diagram 8

Zdroj: ANDVIG, J.C., MOENE, K.O.: How corruption may corrupt, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 91

S touto štruktúrou ponuky a rastúcou dlhodobou dopytovou funkciou $E(y)$ je zrejmé, že existuje aspoň jeden rovnovážny stav. Ako je zrejmé s Diagramu 8, rovnováha s najvyššou mierou korupcie má aj najvyššiu hodnotu rovnovážneho úplatku. Je treba si povšimnúť, že ak by bola funkcia $E(y)$ dolu sklonená, stabilná dlhodobá rovnováha nemusí existovať. Úplatok a výskyt korupcie tak bude kolísať v čase.

V prípade s dvoma rovnovahami sa dá ľahko pohybovať z rovnováhy s nízkou korupciou do rovnováhy z vysokou korupciou dočasnou zmenou parametrov. Toto môže mať permanentné následky:

- Dopyt sa môže dočasne zvýšiť, čo posunie krátkodobý rovnovážny úplatok hore, tak že ponuka korupčných služieb sa posunie do vrchnej rovnováhy. Keď sa dopyt zase ustáli, rovnováha sa usadí v oblasti vysokej korupcie.

- Pravdepodobnosť zmeny režimu môže byť zvýšená politickou neistotou, a tak sa byrokrati stanú ešte skorumpovanejší. Dôsledkom bude zníženie kritického úplatku b_1 (Diagram 8) a proces sa dostane do vrchnej rovnováhy. Keď sa neisota odstráni a miera r sa ustáli na normálnej výške, proces sa usadí vo vrchnej rovnováhe.

Permanentné zvýšenie ponuky korupčných služieb môže vyvolať zníženie morálnych nákladov prijatia úplatkov. Zaujímavé je si povšimnúť, aký efekt bude mať posunutie distribúcie c_i doľava; to znamená, že každé c_i je redukované o hodnotu θ . Nové rovnováhy sú charakterizované

$$F((1-s)b-s(1-y)w/r+\theta) = y \quad \text{pre} \quad 0 \leq y \leq 1 \quad (10)$$

$$b = E(y) \quad (11)$$

Zvýšenie θ z nuly posunie **F-krivku** hore ako v Diagrame 7, čo značí vyššiu ponuku korupčných služieb pre každý úplatok. Zvýšenie θ sa ukáže ako posunutie krivky **L** a **H** doprava v Diagrame 8, čím sa znížia kritické úplatky b_1 a b_2 , ako indikujú krivky **L'** a **H'**. Ako je viditeľné, situácia s dvoma rovnováhami sa môže zmeniť na situáciu s jednou s vyššou mierou korupcie ako y_2 . Pokiaľ je dlhodobá krivka dopytu rastúca, rovnovážne úplatky sa zvyšujú tiež.

Keď je výška úplatku determinovaná dopytom a ponukou, mikroekonóm by očakával, že zvýšenie ponuky zníži cenu. Tento model ukazuje opak. Ba čo viac, zníženie morálnych nákladov korupcie, môže vyvolať podstatné zvýšenie miery korupcie. „*Circumstantial evidence from U.S.S.R. can give some support for this propositions*“.⁵⁵

2.3.5.2. Identické hodnoty c_i

V tomto oddieli berieme do úvahy podmienky **(8)** a **(9)** a špeciálny prípad, keď všetci byrokrati sú identickí, čiže $c_i = \hat{c}$ pre všetky i . Je zrejmé, že v rovnováhe je potom $y = 1$ alebo $y = 0$.

⁵⁵ ANDVIG, J.C., MOENE, K.O.: How corruption may corrupt, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 50

- Hodnota $y=1$, čiže všetci byrokrati sú skorumpovaní, je v rovnováhe ak $(1-s)E(1) > c_2$, čo znamená, že očakávaná hodnota rovnovážneho úplatku prevyšuje náklady najmenej skorumpovaného byrokrata.
- Hodnota $y=0$, čiže nikto nie je skorumpovaný, je v rovnováhe ak $(1-s)E(0) > sw/r + c_1$, čo znamená, že očakávaná hodnota rovnovážneho úplatku neprevyšuje stratu budúcich zárobkov a náklady pre najskorumpovanejšieho byrokrata.

Predsa len pre dané hodnoty w a s , oba extrémny môžu byť v rovnováhe. Toto nastane keď

$$(1-s)E(1) - sw/r < \hat{c} < (1-s)E(0) \quad (12)$$

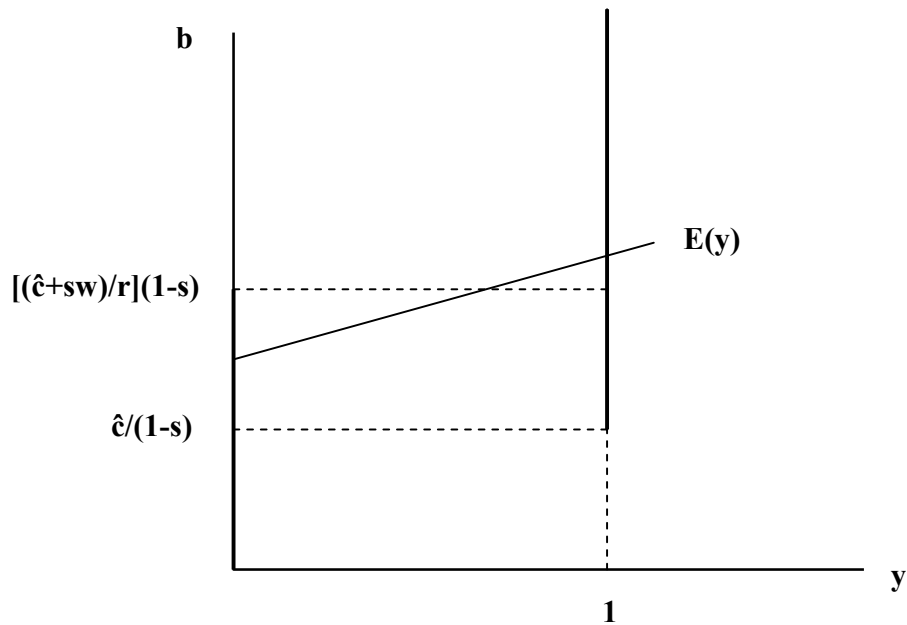
Keď je použitá rovnica (12), potom z rovnice (7) vyplýva, že

$$1 - \hat{y} = [(1-s)b - \hat{c}]/(sw/r) \quad (13)$$

kde všetci byrokrati sú indiferentní medzi skorumpovanosťou a čestnosťou (teda jedná sa prahovú cenu korupcie). Tento rozsah korupcie je nestabilný. Ak vnímaná miera korupcie y je vyššia ako \hat{y} , potom rovnováha konverguje k $y = 1$. Ak vnímaná miera korupcie je nižšia ako \hat{y} , potom rovnováha konverguje k $y = 0$.

Rovnovážna krivka ponuky korupčných služieb ako funkcia veľkosti úplatku závisí na počiatočnej situácii. Zvyšovaním b z $b = 0$, $y = 0$ je rovnováha pre všetky b , tak že ľavá časť (10) platí, napr. pre $b < (\hat{c} + sw/r)/(1-s)$. Vyššie hodnoty b indikujú, že všetci byrokrati sú skorumpovaní. Počínajúc z $b > (\hat{c} + sw/r)/(1-s)$ a znížením b , je zrejmé, že $y = 1$ je rovnováha pokiaľ $b > c(1-s)$. Toto ilustruje Diagram 9. Je vidno, že vrchné hodnoty úplatku sú nižšie, čím sú nižšie morálne náklady prijatia úplatku.

Diagram 9

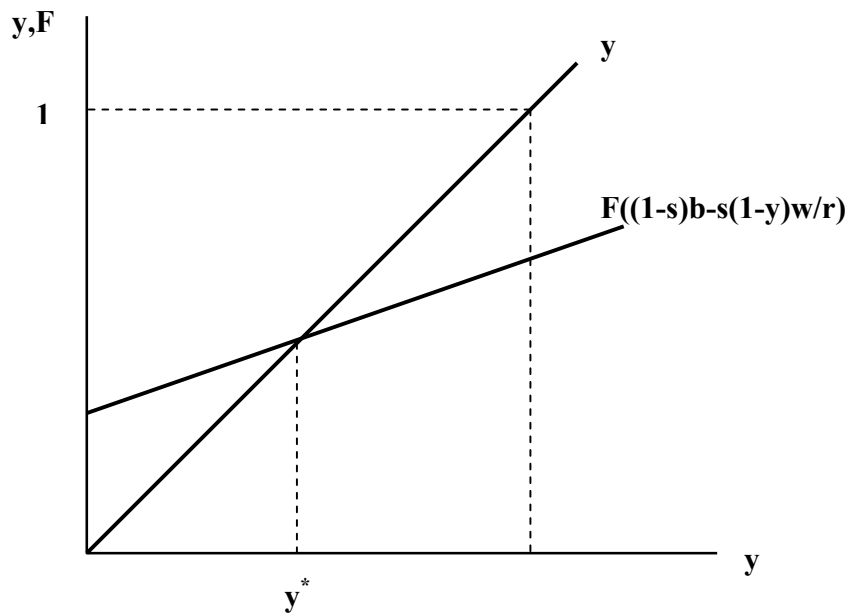

Zdroj: ANDVIG, J.C., MOENE, K.O.: How corruption may corrupt, FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 51

2.3.5.3. Rovnomerné rozdelenie c_i

V tejto sekcii je dôraz na rovnomerné rozdelenie c_i na intervale $[c_1, c_2]$. Ak platia nerovnice $(1-s)E(1) > c_2$ a $(1-s)E(0) > sw/r + c_1$, sme v podobnej situácii ako v prípade s rovnakými nákladmi. Ak však neplatia tieto nerovnice, máme jedinečnú a stabilnú ponukovú rovnováhu y^* , ako môžeme vidieť na Diagrame 9. Za povšimnutie stojí, že v tomto prípade je rastúca ponuka korupčných transakcií funkcia úplatku b . Takisto v tomto prípade je stabilná rovnováha b a y , ak je sklon ponukovej krivky strmejší ako sklon dopytovej krivky.

Diagram 10

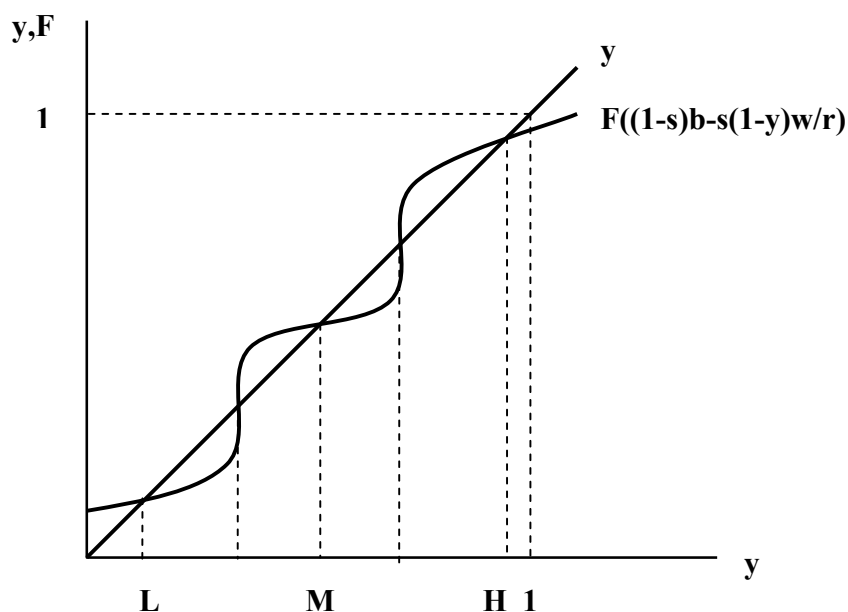

Zdroj: ANDVIG, J.C., MOENE, K.O.: How corruption may corrupt, FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 52

2.3.5.4. Dvojvrcholové rozdelenie c_i

Ak je rozdelenie c_i s dvoma vrcholmi, je ľahké nájsť tri rovnovážne body ako ukazuje Diagram 11. Takže je ľahké sa dopracovať k trom dlhodobým rovnováham b a y .

Diagram 11

Zdroj: ANDVIG, J.C., MOENE, K.O.: How corruption may corrupt, FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 52

2.3.6. Rozšírenia modelu

Model môže byť rozšírený o niekoľko aspektov. Po prvé, myšlienka, že náklady z porušenia normy o účasti na korupcii závisia na tom, koľko byrokratov túto normu vyznáva. Po druhé, pravdepodobnosť odhalenia s závisí negatívne na miere korupcie. A po tretie, pravdepodobnosť zmeny politického režimu resp. správneho systému režimu, môže v niektorých krajinách rásť s rastom korupcie. Všetky tieto aspekty potvrdzujú ideu, že výnosnosť z korupcie stúpa s jej výskytom. Zakomponovaním týchto rozšírení do modelu sa dosahujú vyššie rovnovážne stavy.

2.3.7. Závěry vyplývající z modelů (snaha odstranit korupci)

Stabilné rovnováhy v Diagramoch 6,7,10 a 11 môžu byť vyriešené zvýšením plátov. **F- krivka** sa posunie nadol a situácia sa nachádza v nižšej korupčnej rovnováhe. V prípadoch s viacero rovnovahami, permanentné zvýšenie mzdy, kvôli dosiahnutiu nižšej miery korupcie je nezávislé od toho, či sa situácia nachádza v nízko alebo vysoko korupčnej rovnováhe.

Väčšina rozvojových krajín je občas nútená znížiť verejné výdaje pre zlepšenie platobnej bilancie. Avšak s nižším platom byrokratov, je vyššia pravdepodobnosť ich korupčného správania. Nemusí to však platiť v korupciou prerastených spoločnostiach. Tu zníženie verejných výdajov môže v podstate znížiť celkovú mieru korupcie.

2.3.8. Komentáre

Model skúma rozhodovanie jednotlivca, ktorý sa dostane do styku s korupčnou príležitosťou. Ďalej skúma, ako sa rozhoduje celý agregát jednotlivcov na strane ponuky a na strane dopytu. Analyzuje celý trh korupcie. Ukazuje, že pre rôzne distribúcie nákladov, existujú hodnoty vyčisťujúce trh.

Model má aj určité nedostatky. Náklady sú rozdelené podľa štatistických distribúcií. Na jednej strane tým analyzuje problém s viacerých uhlov a analyzuje viac možných prípadov. Na druhej strane, niektoré tieto štatistické rozdelenia umelo nastolujú situácie, ktoré nemusia nastať. Podľa môjho názoru, najbližšie k reálnemu stavu má normálne rozdelenie, lebo vo väčšine situácii, keď sa ľudia rozhodujú, je rozdelenie nasledovné – väčšina situovaná okolo stredu a extrémny na oboch stranách symetrické.

Ako svedčia aj samotné návrhy autorov o rozšírenia modelu, je možné doplniť ďalšie premenné, a tým aj lepšie popisovať situáciu. To určite podstatne závisí aj na štádiu v akom je korupcia rozvinutá v danom štáte a na kultúre.

Napriek tomu, že autori uvádzajú, že analýza politicky motivovanej korupcie by vyžadovala iný prístup, ja si myslím, že aj politické ambície a ciele, by sa dali aproximovať, možno kvantitatívne vyčíslieť a zahrnúť pod ekonomické motívy. To sa

domnievam preto, že v štátnej byrokracii politické a ekonomické ciele často splývajú a z politickej výhody a politického vplyvu jedinci ťažia väčšinou peniaze.

Tento model ako jeden z mála ilustruje celý trh korupcie a myslím si, že aj keď má určité nedostatky a slabšie miesta veľmi dobre popisuje mikroekonómiu korupcie.

2.3.9. Aplikácia na Českú republiku

Väčšina prípadov korupcie, by sa dala aproximovať týmto modelom o úplatkárstve. Úplatok nemusí mať vždy formu finančnej čiastky, ale môže byť vo forme už spomínaných lepších pracovných podmienok, povýšení, väčších kompetencií, výhod atď. (aproximácia ako v sekcii 2.2.8.).

Korupciou, ktorú mali autory Andvig a Moene na mysli je možné aproximovať drvivú väčšinu korupčných prípadov v Českej republike. Tento model dokonca poukazuje na chovanie sa celého trhu.

2.4. Korupčné modely s alokáciou zdrojov (A. Shleifer a R. W. Vishny)⁵⁶

2.4.1. Definícia

*“We define government corruption as the sale by government officials of government property for personal gain”.*⁵⁷ Vládni úradníci a úradníci na všetkých úrovniach štátnej správy (ďalej len **úradníci**) rozhodujú o vydávaní určitých komodít.

Napríklad licencie, povolenia, pasy, víza, clo; ďalej povolenia pre vstup do odvetvia bez poplatkov, zabránenie vstupu do odvetvia konkurencii atď. Toto všetko sú komodity štátneho vlastníctva, ktoré úradník nepotrebuje, ale disponuje nimi. Tieto komodity sú aplikáciou zákonných regulácií, obmedzujú súkromnú ekonomickú aktivitu jednotlivcov, a tak za ich vydanie vládni úradníci môžu vyžadovať úplatky.

⁵⁶ viz SHLEIFER, A., VISHNY, R.W.: Corruption, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 94-111.

⁵⁷ SHLEIFER, A., VISHNY, R.W.: Corruption, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S., The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 94.

2.4.2. Úvod

Korupcia je bežná v rozvojových krajinách. V krajinách ako Zaire a Keňa korupcia pravdepodobne dosahuje veľkú časť hrubého národného produktu. Táto stať vyzdvihuje skutočnosť, že štruktúra vládnych inštitúcií je dôležitým determinantom miery korupcie.

V tomto modeli autori Shleifer a Vishny tak isto ako Rose- Ackermanová, Becker a Stigler a iní uvažujú model **principál-agent**. (pr: principál- vrchná pozícia vo vláde a agent- úradník poberajúci úplatok od jednotlivca, ktorý sa zaujíma o nejakú vládnu komoditu). Dôraz kladie na dopady korupcie na alokáciu zdrojov.

Konkrétne, autori sa pozerajú ako sú jednotlivé korupčné siete organizované. Zoberme si napríklad ekonomiku ako Rusko za vlády komunistov. V tejto ekonomike bol vysoký previs dopytu a úradníci často vytvárali množstvo „umelých“ úradných prekážok na získanie komodity, výhody atď. Korupcia tam bola vysoká, ale človek, ktorý zaplatil úplatok za získanie nejakej výhody ju aj dostal. V iných ekonomikách ako napríklad USA, jednotliviec obdrží vládne komodity aj bez toho aby musel uplácať (pr: pas v USA). A nakoniec ekonomiky ako napríklad mnoho afrických krajín alebo post- komunistické krajiny. V týchto systémoch jednotlivec musí uplatiť množstvo vládnych úradníkov a stále si nemôže byť istý, že nejaký úradník nebude vyžadovať ďalší úplatok. Autor skúma vplyv týchto troch režimov na mieru korupcie a vplyv tejto korupcie na ekonomickú aktivitu.

2.4.3. Základný model

V tomto najjednoduchšom modeli autori Shleifer a Vishny uvažujú jednu vládou vyprodukovanú (štátnu) komoditu (ďalej len **komoditu**) ako napríklad pas, licencia atď. Táto komodita je homogénna a existuje dopytová krivka pre túto komoditu **D(p)** súkromných osôb. Úradník má právo určiť, aké množstvo komodity bude predané a môže tak isto odmietnuť predaj tejto komodity.

Ďalej autori predpokladajú, že nami spomínaný úradník môže voľne obmedziť ponuku tejto komodity bez rizika odhalenia alebo potrestania (to je hlavne preto, že v týchto krajinách sú aj nadriadení takýchto úradníkov skorumpovaní, a verejný tlak proti

korupcii je na veľmi nízkej úrovni). Takže úradník je monopolista predávajúci komoditu. Jeho cieľom je maximalizovať hodnotu úplatku obdržaného predaním komodity.

Nech oficiálna cena komodity je p . Pre jednoduchosť sa autor zameriava na komodity, ktoré úradníka nestoja nič, takže úradníka nezaujímá, koľko vláda (štát) vynaložila, aby obstarala komoditu.

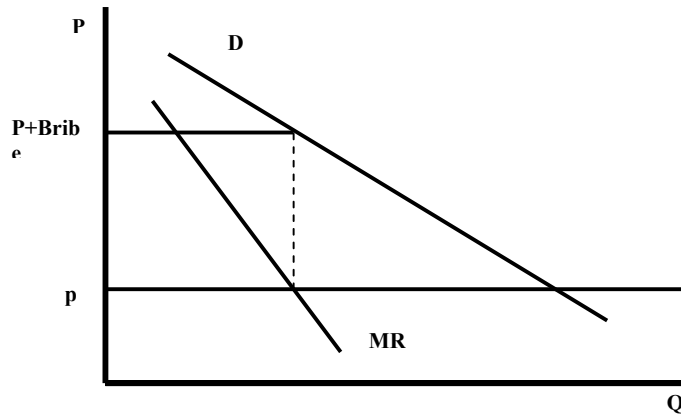
Autor ďalej rozlišuje dva prípady:

- a) **Prípád bez krádeže-** v tomto prípade budú medzné náklady komodity pre úradníka rovné p (Keď napríklad úradník predá vládnu licenciu za vládnu cenu plus úplatok, tak úplatok si nechá a cena p predstavuje jeho medzné náklady).
- b) **Prípád s krádežou-** v tomto prípade budú medzné náklady komodity pre úradníka rovné 0 (Colníci často nechajú prejsť pašerákov cez hranice za úplatok často menší ako oficiálna cena komodity).

Tieto prípady sú si veľmi podobné, líšia sa len vo výške medzných nákladov úradníka. V prvom prípade korupcia zvyšuje celkovú cenu komodity, v druhom prípade ju znižuje. Druhý prípad je prirodzene atraktívnejší pre kupcov.

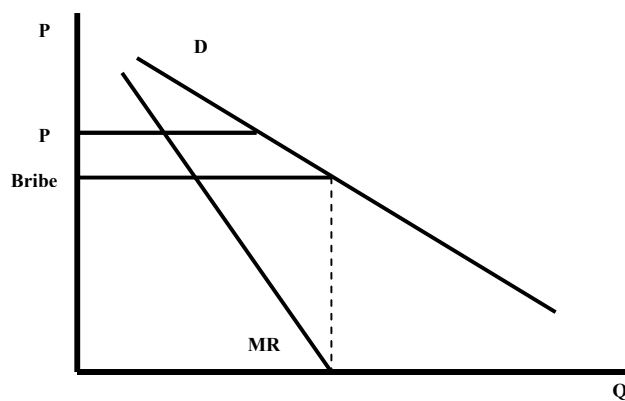
Ak úradník nemôže cenovo diskriminovať medzi kupcami ako monopolista, jednoducho stanoví medzné príjmy rovné medzným nákladom. V prípade bez krádeže, celková cena vždy prevíši cenu p a v prípade s krádežou sa môže celková cena náhadzať pod vládnu cenu p . Diagramy 11 a 12 ilustrujú tieto dve situácie.

Diagram 11: Korupcia bez krádeže

Zdroj: SHLEIFER, A., VISHNY, R.W.: Corruption, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S., The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str 97.

Diagram 12: Korupcia s krádežou

Zdroj: SHLEIFER, A., VISHNY, R.W.: Corruption, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S., The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str 98.

Tento prístup zvyrazňuje vzťah medzi úplatkom a daňami. V prípade bez krádeže je úplatok práve rovný príjmovu maximalizovanej dane zo komodity, kde medzný príjem je

rovný **p**. V monarchických režimoch⁵⁸ je vzťah medzi úplatkom a daňou nejasný z dôvodu, že ťažko vôbec rozlíšiť štátnu pokladnicu a panovníkovho vrecka.

Penalizácia úradníka zmení akurát výšku úplatku, ktorú požaduje, ale nezmení podstatu problému. Ak je pravdepodobnosť penalizácie a pravdepodobnosť detekcie nezávislá od úplatku a množstva ľudí, ktorí ho zaplatia, tak úradník bude požadovať úplatok v tej istej výške, za podmienky, že korupcia oproti penalizácii je ešte výnosná. Ak sa výška trestu (peňažného postihu) zvyšuje s výškou úplatku, úradník zníži úplatok a zvýši výstup (počet korupčne predaných komodít). Ak sa výška trestu zvyšuje s množstvom ľudí, ktorí platia úplatky (napr: z dôvodu vyššej pravdepodobnosti sťažností), potom úradník zníži výstup a zvýši cenu úplatku. Úradník porovnáva príjmy z úplatkov a trestu, ale autor sa v tejto analýze nezameriava na tento aspekt (Rose-Ackerman, Becker & Stigler o tom pojednávajú).

Táto analýza ukazuje, že korupcia sa rozširuje na základe súťaže medzi úradníkmi a tak isto súťaže medzi kupcami.

- A.** Ak sú pracovné úlohy medzi úradníkmi rozdeľované formou aukcie, potom úlohu získa len ten, ktorý zaplatí nadriadenému najväčší úplatok. Toto zaistí, že maximálne úplatky sú vyberané.
- B.** Oveľa silnejší impulz pre šírenie korupcie je v súťaži medzi kupcami v prípade korupcie s krádežou. Ak kupec **A** kúpi komodita lacnejšie ako kupec **B**, potom ho dokáže predbehnúť na trhu produktov. Takže ak chce kupec **B** obstáť musí tiež kúpiť za úplatok (pr: ak všetci vlastníci pozemkov sú schopný úplatkami sa vyhnúť plateniu daní, tak potom ten, ktorý tak neurobí neprežije v konkurencii). Na základe tejto súťaže sa šíri korupcia redukujúca náklady.
- C.** Korupcia sa šíri vďaka faktu, že nasledovanie zákona v súťaživom prostredí je neúnosné. Ba čo viac, kupec nemá žiadny podnet, aby nahlásil skorumpovaného úradníka. Korupcia s krádežou dáva do súladu záujmy úradníkov a kupcov. Toto je ďalší stimul pre šírenie korupcie.

⁵⁸ Predstavu monarchistického režimu nie je nutné situovať do stredoveku. Režimy tohoto typu dnes existujú v mnohých rozvojových krajinách (napr. Zaire).

Autor tvrdí, že prvým krokom pre redukciiu korupcie bude vytvorenie účtovného systému, ktorý zabráni krádeži. V prítomnosti tekéhoto systému, korupcia bez krádeže zdvíha cenu pre kupcu a tým mu dáva väčší stimul na to aby nahlásil úradníka.

2.4.4. Organizácia korupcie

Spomínaný model sa zakladá na dvoch silných predpokladoch:

- kupec potrebuje len jednu komoditu pre svoju aktivitu a
- úradník je monopolista v predaji tejto komodity.

Tieto predpoklady v realite nie vždy platia. Často však súkromný agent potrebuje niekoľko dopĺňajúcich sa vládnych statkov, aby mohol praktikovať biznis (pr: importér často potrebuje niekoľko vládnych povolení od úradov, aby mohol transportovať, vykladať, predávať atď). Tieto úrady môžu spolu spolupracovať, predávať jednotlivé komodity nezávisle, alebo dokonca súťažiť v predaji.

Prvý prípad, keď úrady spolupracujú nám pomôže pochopiť model z predchádzajúcej kapitoly. Ako príklad autor uvádza korupciu v monarchistických režimoch a spoločnostiach ako Marcov režim na Filipínach, staré komunistické režimy alebo regióny ovládané jedinou mafiou. V takýchto režimoch bolo jasné, kto musí byť uplatený a za koľko. V komunistickom Rusku kupec zaplatil úplatky za určitý balík vládnych povolení a licencií. Úplatky boli rozdelené medzi jednotlivé úrady vládnucej komunistickej strany. Tieto úrady sa zaviazali nevymáhať úplatky za ďalšie povolenia. Deviacia z tohoto pravidla bola trestaná. K tejto monopolnej korupčnej schéme existujú dva extrémne prípady.

Ďalej Shleifer a Vishny formálne popisujú spojený monopolistický úrad. Cena komodity plus úplatok je p_1 a p_2 pre dve komodity. Nech x_1 a x_2 sú množstvá komodít predaných. Nech sa oficiálne ceny komodít rovnajú monopolistovým medzným nákladom MC_1 a MC_2 . Potom ceny za jednu jednotku komodity sú $p_1 - MC_1$ a $p_2 - MC_2$. Spojený monopolistický úrad potom stanoví takú cenu p_1 , pre ktorú:

$$MR_1 + MR_2(dx_1/dx_2) = MC_1$$

Kde MR_1 a MR_2 predstavujú medzný príjem z predaja komodít 1 a 2. Ak sú tieto dve komodity komplementny (ako vládne povolenia pre nejaký projekt sú), potom $(dx_1/dx_2) > 0$ a v optime je $MR_1 < MC_1$. Spojený úrad bude držať úplatok na komoditu 1 nízky, aby zvýšila predaj komodity 2 a vice versa.

Druhý prípad je korupčná schéma, kde predajcovia komodít, ako sú licencie alebo povolenia, konajú nezávisle. Rôzne úrady, ministerstvá a regionálne úrady stanovujú výšku svojich úplatkov, aby maximalizovali svoj príjem, namiesto toho, aby maximalizovali celkový príjem všetkých príjemcov úplatkov. Tento prípad sa vyskytuje v mnohých post-komunistických krajinách a niektorých afrických krajinách a Indii (pr: *“In Russia in 1991, for example, getting a business started often required bribing the local legislature, the central ministry, the local executive branch, the fire authorities, the water authorities etc”*.⁵⁹)

Autor predkladá formálnu analýzu tohto prípadu. Úrad berie výstup druhého úradu ako daný, čiže $(dx_1/dx_2) = 0$ a $MR_1 = MC_1$. Úplatok je vyšší ako v predchádzajúcom prípade a množstvo nižšie. Celková miera korupcie je nižšia. Nezávislé konanie je teda neprospešné pre oba úrady, takisto ako nezávislé konanie kupcov. Problém je ďaleko horší v krajinách, kde nové vládne úrady a úradníci majú možnosť vytvoriť nové zákony a regulácie, za ktoré sú schopní vyžadovať úplatky. V tomto prípade nie je zoznam komplementárnych licencií a povolení fixný a má tendenciu expandovať, keď sú na obzore výhodné korupčné ziskové príležitosti. Ak je prístup k vytváraniu nových regulácií a zákonov úplne voľný, celková hodnota úplatkov vzrastie do nekonečna, množstvo predaných statkov a príjem z korupčnej aktivity klesne na nulu.

Tretí prípad predpokladá súťaž medzi úradmi. V tomto prípade, každá z komplementárnych komodít môže byť dodaná aspoň dvoma úradmi. *“If a builder needs several permits to erect a building, but anyone of them can be obtained from one of several noncolluding government agents, Bertrand competition in bribes will force the equilibrium bribe on each permit down to zero”*⁶⁰. Trh vládou (štátom) dodávaných komodít je v tomto

⁵⁹ SHLEIFER, A., VISHNY, R.W.: Corruption, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S., The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 100.

⁶⁰ SHLEIFER, A., VISHNY, R.W.: Corruption, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S., The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 102.

prípade súťaživý. Dokonca ani podmienka dvoch súťaživých subjektov nie je nutnosťou, ak je trh otvorený vstupu konkurencie.

Výška úplatkov je najnižšia v treťom prípade, stredne vysoká v prvom prípade a najvyššia v druhom prípade. Na druhej strane celkové príjmy získané s korupcie sú vyššie v prvom prípade ako v druhom, pretože nezávislí monopolistickí predajcovia zrazia množstvo predané tak nízko, že celkové príjmy z korupcie sú veľmi nízke. Je to zrejmé - v prvom prípade dodávatelia komodít spolupracujú, aby maximalizovali celkovú hodnotu úplatkov, ale v druhom prípade tak neurobia.

Pre ilustráciu citujem príklad: „*This problem is formally identical to a standard problem in industrial organization. Suppose that a carmaker needs two complementary inputs, glass and steel. If both are provided by one monopolist, he will realize that raising the price of glass reduces the demand for his own steel, and hence his profits on the steel sales, and similarly with raising the price of steel. Accordingly, he will price the steel and glass taking account of the demand complementarities. In contrast, if glass and steel are sold by two independent monopolists, each will ignore the effect of his raising his price on the demand for the product of the other. As a result, each would charge a higher price than a joint monopolist would, and both the quantity of steel and glass sold, and the combined profits from these sales would be lower. In the last scenario, if each of these independent monopolists can sell both steel and glass, and they compete on price, they will drive the price of both steel and glass down to the marginal cost. The profits will be the lowest, and the output the highest, of the three cases*”.⁶¹ Z toho teda vyplýva, že súťaž je najlepšia, spojený monopol je druhý najlepší a nezávislé monopoly sú najhoršie z hľadiska efektívnosti.

⁶¹ SHLEIFER, A., VISHNY, R.W.: Corruption, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S., The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 102- 103.

2.4.5. Zhrnutie

Pre dva prípady, ktoré som tu analyzoval, majú autoritatívne vlády s malou odozvou k verejnému nátlaku proti korupcii. Oba produkujú korupciu s rozdielom v efektívnosti. Krajiny s väčšou politickou súťažou majú väčší verejný tlak proti korupcii (cez zákony, demokratické voľby, nezávislú tlač atď). V takýchto krajinách je silná súťaž medzi vládnucimi stranami a stranami opozície. Pretože nízke úplatky odradzujú potencionálnych súťažiacich subjektov, politická korupcia je na nízkej úrovni.

Autor uvádza ešte iné motívy rozhodovania politických úradníkov. Utajenie. Aby maximalizovali svoje príjmy, byrokrati zakážu dovoz komodít, na ktorých sa nedá získať úplatok bez odhalenia a podporujú dovoz komodít, na ktorých dokážu získať úplatok. To často vyústí v neefektívnosť. Ďalším motívom je nehostinnosť voči inováciám, ktoré by narušili korupčnú sieť.

2.4.6. Závery vyplývajúce z modelov (snaha odstrániť korupciu)

V sekcii 2.4.3. som pojednával o korupcii bez krádeže. Podľa Shleifera a Vishneho⁶² je najlepším opatrením pre odstránenie korupcie vytvorenie konkurencie medzi úradníkmi, čo sa týka pridelovania komodít. Toto opatrenie znižuje výšku úplatku k nule. V prípade korupcie s krádežou, môže konkurenčné prostredie zvýšiť počet krádeží súčasne so znížením výšky úplatku. Tu je potrebné vytvoriť monitorovací systém, ktorý bude intenzívne sledovať úradníkov. Takýto systém s najväčšou pravdepodobnosťou potlačí výskyt korupcie s dôvodu, že korupcia bez krádeže zvyšuje cenu náklady kupcu, a tým ho podnecuje k odhaleniu a udaniu skorumpovaného úradníka.

Podľa Shleifera a Vishneho⁶³ podobne vytvorenie konkurencie v politickej oblasti znižuje mieru korupcie. Tým sa znižuje utajenie a otvára sa politická sféra, miera korupcie

⁶² viz SHLEIFER, A., VISHNY, R.W.: Corruption, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S., The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 105-106.

⁶³ viz SHLEIFER, A., VISHNY, R.W.: Corruption, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S., The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 111.

sa znižuje. Toto je možné však za podmienky, ak takéto decentralizovanie moci nepovedie k anarchii.

Ďalej, ako empiria ukazuje, je možné korupciu potlačiť ak⁶⁴:

- vláda má k dispozícii efektívnu monitorovaciu kontrolno- represívnu zložku, ktorá kontroluje úradníkov. Empíria to potvrdzuje na príklade KGB v bývalom ZSSR alebo na R. M. Daleyho demokratickej strane (mašinérii) v Chicagu.
- je vládna elita úzka, deviácia je ľahko odhaliteľná.

2.4.7. Komentáre

Tento model zahrňuje v sebe aspekt rozhodovania skorumpovaných jednotlivcov, tak isto ako výsledok tohto rozhodovania, čiže alokáciu komodít. Domnievam sa, že je akýmsi pokračovaním modelu Rose- Ackermanovej a jej podobným modelom. To preto, že neberie v úvahu morálne náklady (svedomie a prípadná psychologická strata vlastnej tváre podstúpením korupčnej aktivity, alebo lepšie povedané predpokladaná miera straty), sociálne náklady (ako bude odhalený skorumpovaný subjekt vnímaný verejnosťou). Model neberie v úvahu porovnávanie týchto nákladov a príjmov z hľadiska mikroekonomického rozhodovania sa jednotlivca.

Podľa môjho názoru je model trochu absolutistický vo zmysle, že všetci vládni úradníci sú skorumpovaní a predkladá nám jediné riešenie. Autor nehovorí, či sú všetci úradníci skorumpovaní a predkladá model ako nejaký všeobecný vzorec chovania sa. To je práve dôsledok nedostatku, že model neberie v úvahu morálne náklady a neberie zreteľ na ľudských jedincov, ktorí majú v sebe tak hlboko zakorenené niektoré morálne hodnoty, že pre nich vidina ľahko získaného úplatku nekalým spôsobom (korupciou) neznamená nič oproti dodržaniu morálnej zásady (dúfam, že takíto ľudia ešte existujú). Aplikovaním teórie medznej užitočnosti na týchto jedincov za predpokladu konštantnej medznej užitočnosti peňazí súdim, že medzná užitočnosť z dodržania morálnej zásady má stúpajúci trend a je

⁶⁴ viz SHLEIFER, A., VISHNY, R.W.: Corruption, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S., The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 104.

stále vyššia a vyššia ako užitočnosť z úplatok získaného korupciou. To znamená, že medzná užitočnosť z prijatia úplatku je záporná a má klesajúci trend⁶⁵.

Celkovo si však myslím, že model relatívne dobre popisuje korupčné chovanie skorumpovaných úradníkov, aj keď nevieme, či všetci sú alebo nie sú skorumpovaní. Treba povedať, že korupcia je tak skrytým javom, že by sme to ani nemali ako zistiť. Keď vezmem v úvahu len tých skorumpovaných, myslím si, že máme slušný vzorec pre chovanie skorumpovaných úradníkov (aj pre alokáciu zdrojov).

2.4.8. Aplikácia na Českú republiku

Tento model pojednáva o vládnej korupcii medzi vládnymi byrokratmi v rozvojových krajinách a krajinách s veľmi vysokou korupciou. Podľa indexu CPI však Česká republika nepatrí medzi štáty s najvyššou mierou korupcie. Napriek tomu však môžem tento koncept aplikovať na Českú republiku.

Autor modelu popisuje post- komunistické krajiny, medzi ktoré neodškriepiteľne patrí aj ČR. Podľa jeho radenia organizácia korupcie v týchto krajinách je formou nezávislého predaja vládnych komodít úradmi. Hovorí o najvyšších hodnotách úplatkov a neefektívite. Samozrejme to je extrémny prípad. Situácia v ČR nie je až taká vyhrotená, ale určite si zachováva mnoho aspektov tohto modelu a to z dôvodu pretrvania niektorých socialistických inštitúcií, socializmom poznamenaného myslenia ľudí až doteraz.

Pre ilustráciu uvediem niekoľko príkladov a prípadov, ktoré sa dejú. Colníci pustia pašerákov cez hranice za úplatok; stavebná firma chce stavať a potrebuje rôzne povolenia, ktoré získa lacnejšie (resp. rýchlejšie, t.j. bez čakania „vo fronte“) za úplatok; importér potrebuje povolenia na vyloženie nákladu, uskladnenie, predaj; tendre a súťaže formou aukcie, kto uplatí najviac, získa zakázku; obchodník chce vstúpiť do odvetvia, potrebuje povolenia,; víza; pasy; ďalšie licencie a povolenia atď. Príkladov je nespočetne a všetky sa dajú aplikovať na Českú republiku. Dokonca vzťah vládnym predajca- súkromný kupec môžeme preniesť aj na nižšie sféry štátnej správy. Z tohoto dôvodu si myslím, že model môže nie úplne presne, ale predsa len aproximovať korupčné chovania jednotlivcov a organizovaných sietí korupcie v Českej republike.

⁶⁵ viz sekcia 3.1. Graf medznej užitočnosti prijatia úplatku zásadovým jedincom v kapitole 3. Príloha

Tento model takisto poskytuje oporu pre normatívne tvrdenie v kapitole 1.5.1. a ukazuje, že za podstatnú mieru korupcie v ČR je zodpovedná história (budovanie komunizmu).

2.5. Záver o modeloch

V tejto kapitole som sa pokúsil modelovať chovanie jedincov prichádzajúcich do styku s korupciou. Modelovanie som začal konceptom Rose-Ackermanovej (2.2.), ktorý popisuje korupciu v rôznych situáciách. Pokračoval som konceptom Andviga a Moeneho (2.3.), ktorí analyzujú nielen rozhodovanie jednotlivcov, ale navrhujú krivku ponuky a dopytu korupcie. Agregáciou pre mnoho jedincov tak dostávame celý trh korupcie. Modelovanie som zakončil konceptom Shleifera a Vishneho (2.4.), ktorí modelujú hlavne alokačnú stránku korupčnej aktivity. Podľa môjho názoru je táto konštelácia modelov a ich logická návaznosť veľmi dobrou koncepciou analýzy korupcie.

V sekciách podkapitol o modeloch s názvom „Záver vyplývajúce z modelov“ (2.2.6., 2.3.7., 2.4.6.) som poukázal na normatívne pravidlá, normy a opatrenia pre odstránenie korupcie. Tieto normatívy sú logickým dôsledkom vyššie spomínaných konceptov.

A konečne v sekciách z názvom „Aplikácia na Českú republiku“ (2.2.8., 2.3.9., 2.4.8.) som ukázal, že korupcia popisovaná modelmi popisuje chovanie aj v Českej republike. Čiže vyššie spomínanými konceptami je možné aproximovať (ekonomicky analyzovať) korupčné chovanie jednotlivcov v Českej republike.

V tejto kapitole som navrhol opatrenia, ktoré môžu znížiť mieru korupcie v ČR (a iných štátoch). Toto sú však zväčša ekonomické opatrenia. Tento problém má aj svoj právny rozmer, ktorý majú vyriešiť právnici.

3. Záver

Cieľom tejto práce bolo ekonomicky analyzovať korupciu v Českej republike. Svoju analýzu som začal charakterizovaním korupcie. Ďalej som uviedol príčiny, ktoré spôsobujú vznik korupcie. Aby som dal práci reálny rozmer, bolo nutné aby som zaradil do svojej práce empirické dáta o korupčných formách v Českej republike. Toto boli nutné východiská, z ktorých mohla nasledovná analýza vychádzať.

Ďalším krokom práce bola aktuálna analýza stavu korupcie v Českej republike. Bolo potrebné nájsť nejaké kritériá, ktoré by mohli ohodnotiť túto situáciu. Ako sa v zápatí ukázalo, nájdené kritériá dokázali veľmi nepresne určiť mieru korupcie v Českej republike. Analýza reálneho stavu sa rozplynula v nepresnosti vďaka faktu, že korupcia je tak dobre utajovaná.

Po vzdaní sa poznania korupčnej situácie v Českej republike som sa pokúsil modelovať korupčné chovanie jednotlivcov. V podkapitole 2.2. som modeloval chovanie jednotlivcov za rôznych predpokladov. Z koncepcie Rose- Ackermanovej sa ukázal ako najlepší vzorec pre predikovanie chovania jedincov model s danými vládnymi preferenciami a nehomogénnym produktom vlády (štátu).

V podkapitole 2.3. som tiež modeloval chovanie jednotlivcov, avšak trochu z iného pohľadu. Ukázal som, že je možné zostrojiť krivku dopytu a ponuky po korupcii. Ukázal som, že existuje trh korupcie a takisto existuje cena vyčisťujúca trh korupcie. Tu má najväčšie reálne zázemie model s normálnym rozdelením nákladov c_i . Oproti Rose-Ackermanovej modelu je toto poňatie trochu rozdielne. Oproti Rose-Ackermanovej však dokáže modelovať celý trh korupcie a dáva nám komplexnejšiu analýzu korupcie. Je však dobré sa pozerieť na problém s viacerých hľadísk, ktoré sa nejak závažne nevyklúčujú. Oba modely sú zjednodušením reality. Čo jeden model prehliada druhý môže zahrňovať, a tak sa vzájomne dopĺňajú.

V podkapitole 2.4. som spojil rozhodovanie jednotlivca s alokačnou efektívnosťou ako výsledok jednotlivcovho rozhodnutia. Tento model je akýmsi pokračovaním modelu Rose-Ackermanovej. Tak korupčné jednanie jednotlivca je dotiahnuté až do alokačného problému.

Skúmané tri koncepty sa ukázali byť ako najlepšie prístupy k modelovaniu korupčného chovania jednotlivcov. Problém modelovania sa tak stáva komplexným. Dostali sme odpovede na celý mikroekonomický problém rozhodovania jednotlivca, ktorý príde do styku s korupčnou príležitosťou. Vieme ako vyzerá krivka ponuky a dopytu- a to z dvoch pohľadov (Rose-Ackerman, Andvig a Moene), ako vyzerá trh korupcie (Andvig a Moene), že existuje cena vyčisťujúca trh korupcie (Andvig a Moene), ako sú zdroje alokované (Shleifer a Vishny).

V práci som ukázal, že je možné modelovať korupčné chovanie sa jednotlivcov v Českej republike, ale aktuálna situácia korupcie je nespoznateľná.

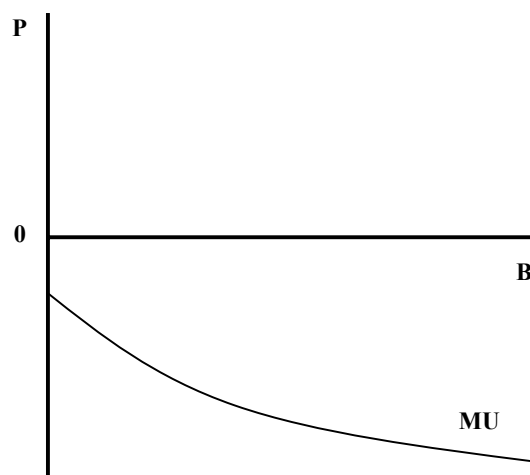
Zdroj: <http://www.corruptioncanaria.com>

4. Príloha

4.1. Graf medznej užitočnosti prijatia úplatku zásadovým jedincom

V tomto digrame **P** predstavuje cenu (napr: v Kč). Cenou **P** je meraný medzný úžitok zásadového jedinca z prijatia úplatku. **B** predstavuje úplatok, ktorý môže mať formu výhody, peňazí atď. **MU** je medzná užitočnosť zásadového jedinca z prijatia úplatku. Táto krivka má klesajúci trend a je v oblasti záporných hodnôt **P**.

Diagram 13: Graf medznej užitočnosti prijatia úplatku zásadovým jedincom

4.2. Schellingov diagram⁶⁶

Schellingov diagrame môže byť intepretovaný nasledovne: V danom čase prebieha **n** identických transakcií medzi štátnym úradníkom a verejnosťou. Transakcia môže prebehnúť korupčne (bez prijatia úplatku) alebo nekorupčne (s prijatím úplatku). Všetci úradníci sú identický a každý z nich vykoná len jednu transakciu v jednom časovom období.

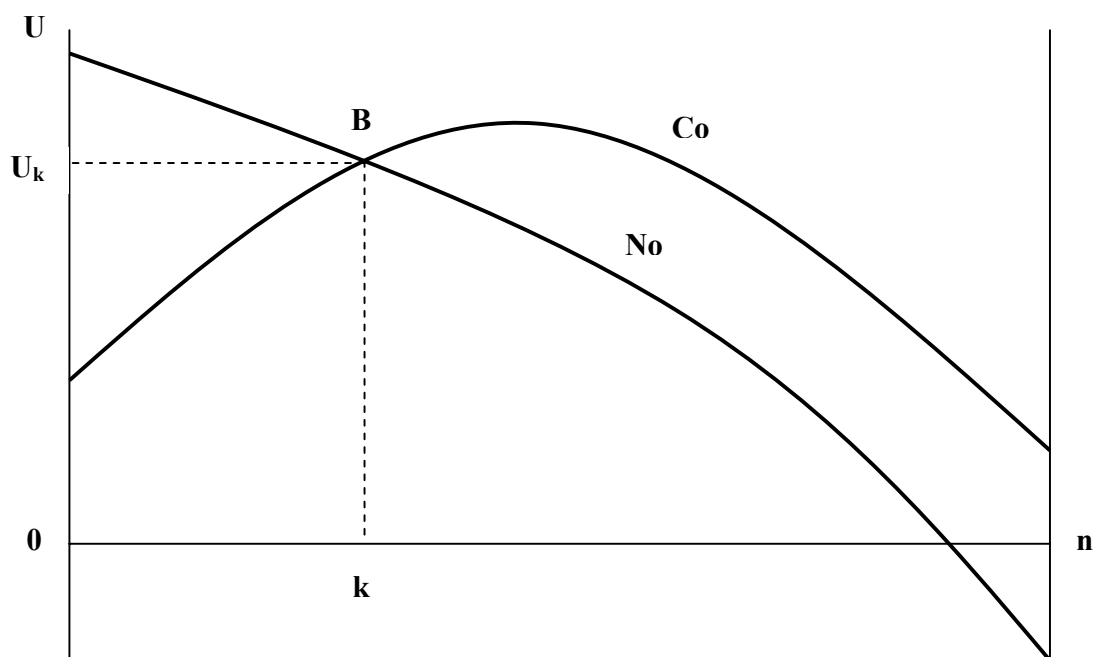
⁶⁶ viz ANDVIG, J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 16-17.

Počet skorumpovaných úradníkov (korupčných transakcií) je naznačený na horizontálnej osi, ich počet je taký veľký, že situáciu môžeme aproximovať spojitou čiarou.

Na vertikálnej osi je naznačená užitočnosť z čistej hodnoty transakcie meranej v menových jednotkách (napr. KČ). Neekonomické premenné ako pocit viny, strach zo straty reputácie, strach z reálneho postihu sú zakomponované do menovej hodnoty užitočnosti.

Úradníci sú distribuovaní na horizontálnej osi a každý bod na tejto osi predstavuje rozdelenie úradníkov medzi skorumpovaných a neskorumpovaných (napríklad bod k odpovedá rozdeleniu: k skorumpovaných úradníkov a $n-k$ neskorumpovaných). Krivka C_o predstavuje kardinálny úžitok skorumpovaného úradníka a krivka N_o predstavuje kardinálny úžitok neskorumpovaného úradníka. Schellingov diagram naznačuje nasledovný tvar týchto kriviek (Diagram 14):

Diagram 14: Schellingov diagram

Zdroj: ANDVIG, J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 17.

Bod **B** predstavuje prehovú užitočnosť úradníka. Je indiferentný medzi skorumpovanosťou a čestnosťou.

J. C. Andvig tvrdí⁶⁷, že tento diagram nie je najpresnejším nástrojom, pre analýzu binárnej voľby, pri veľkom počte jedincov. Andvig ďalej tvrdí, že kardinalistické meranie úžitku v diagrame zakladá na silných a nerealistických predpokladoch. Problém nastáva aj pri hodnotení implicitného predpokladu modelu- daný úradník má dokonalú znalosť o konaní ostatných úradníkov. Isté zjednodušenie je možné pozorovať na predpoklade homogenity úradníkov a jednej transakcie za jedno obdobie. Podľa Andviga má Schellingov diagram sugestívny charakter.

4.3. Korupcia ako spoločenské zlo

Polemika, či je korupcia ekonomicky efektívna alebo nie, je kontroverznou témou už dlho. Hlavný argument podporujúci užitočnosť korupcie bol formulovaný Leffom⁶⁸, ktorý tvrdí, že korupcia má tendenciu urýchľovať administratívne úkony, alokovať čas čakania na úkon optimálne atď.

Hlavný argument proti bol prezentovaný Myrdalom⁶⁹, ktorý tvrdí, že korupcia má tendenciu povzbudzovať úradníkov aby spomalovali vykonávanie administratívnych úkonov, čím zvýšia ochotu platiť u ľudí vyžadujúcich konkrétny administratívny úkon.

Ako som už spomenul, v tejto bakalárskej práci budem uvažovať ekonomickú neefektívnosť korupcie. Podľa môjho názoru korupcia môže v krátkom období zrýchliť vykonávanie administratívnych úkonov, ale v dlhom období sa táto úradnícka mašinéria transformuje na korupčnú. Spoločnosť sa tak môže transformovať na korupčnú. Ako nám

⁶⁷ ANDVIG, J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 16-17.

⁶⁸ ANDVIG, J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 27.

⁶⁹ ANDVIG, J.C.: The economics of corruption: A survey, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I., Great Britain, MPG Books, 1999, str. 27-28.

ukazuje ne jeden prípad korupciou prerastených spoločností (napr. bývalé ZSSR), ekonomika tu nefungovala efektívne a životný štandard bol nízky.

5. Bibliografia

- ANDVIG, J.C.: *The economics of corruption: A survey*, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: *The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I.*, Great Britain, MPG Books, 1999
- ANDVIG, J.C., MOENE, K.O.: *How corruption may corrupt*, FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: *The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I.*, Great Britain, MPG Books, 1999
- BECKER, G. S.: *Crime and punishment: An economic approach*, FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: *The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I.*, Great Britain, MPG Books, 1999
- FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: *Introduction*, FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: *The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I.*, Great Britain, MPG Books, 1999
- FRIČ, P., a kol.: *Korupce na český způsob*. G plus G., Praha: 1999
- FRIEDRICH, C. J.: *Corruption Concepts in Historical Perspective 1972*. In: Heidemer A. J., Johnston M., Levine S.. *Political mCorruption. A Handbook*, New Brunswick, New Jersey, Transition Publishers 1990
- HOLMAN, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2005
- HOLMAN, R.: *Ekonomie*. 3. aktualizované vydání, Praha: C. H. Beck, 2002
- CHMELÍK, J., a kol.: *Pozornost, úplatek a korupce*. Linde Praha, a.s., Praha: 2003

- KLAVEREN, J.: *Corruption Concepts in Historical Perspective 1972*. In: Heidemer A. J., Johnston M., Levine S.. *Political mCorruption. A Handbook*, New Brunswick, New Jersey, Transition Publishers 1990
- NYE, J. S.: *Corruption and Political Development, A Cost-Benefit Analysis*, 1967. In: Heidemer A. J., Johnston M., Levine S.. *Political mCorruption. A Handbook*, New Brunswick, New Jersey, Transition Publishers 1990
- PLÚTARCHOS: *Životopisy*. Slovesné vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava: 1953.
- ROSE-ACKERMAN, S.: *The economics of corruption*, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S.: *The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I.*, Great Britain, MPG Books, 1999
- SHLEIFER, A., VISHNY, R.W.: *Corruption*, In: FIORENTINI, G., ZAMAGNI, S., *The economics of corruption. The economics of corruption and illegal markets. Volume I.*, Great Britain, MPG Books, 1999

Internet

- Vládní program boje proti korupci. Usnesení vlády ČR č. 125 ze dne 17. 2. 1999.
- Zpráva o korupci NSZ za rok 2004.
- <http://4loves.com>
- http://archiv.neviditelnypes.zpravy.cz/clanky/2005/05/43418_69_0_0.html
- <http://www.alternet.org/images>

- <http://www.corrupcioncanaria.com>
- <http://www.transparency.cz>